DISSERTATIO
INAUGURALIS
MEDICO - PRACTICA
DE
DYSENTERIA
QUAM
ANNUENTE INCLYTA
FACULTATE MEDICA
IN
ANTIQUISSIMA AC CELEBERRIMA
UNIVERSITATE
VINDOBONENSI
PRO
DOCTORATUS LAUREA, SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS, ET PRIVILEGIIS LEGITIME CONSEQUENDIS
PUBLICÆ DISQUISITIONI
SUBMITTIT

ANTONIUS CRUCIANI,
ISTRIANUS BOGLIUNENSIS

Disputabitur in Universitatis Palatio
Hora die Mensis Augusti Anno MDCCLXXXIII.

VIENNÆ,
TYPIS CHRISTIANI FRIDERICI WAPPLER.

PERILLUSTRI, CLARISSIMO,

AC

CELEBERRIMO VIRO

MAXIMILIANO STOLL

SALUBERRIMÆ MEDICINÆ DOCTORI

SACRÆ CÆSAREÆ REGIÆ

APOSTOLICÆ MAJESTATIS

CONSILIARIO

IN ANTIQUISSIMA, AC CELEBERRIMA UNIVERSITATE VINDOBONENSI PRAXEOS MEDICÆ PROFESSORI PUBLICO ORDINARIO.

NOSOCOMII SS. TRINITATIS

PHYSICO.

PERILLUSTRIS, CLARISSIME,

AC

CELEBERRIME VIR!

Practici quid ſcribere ſemper erat animus, cujus autem nomini tale ſtudiorum meorum ſpecimen potiſſimum nuncuparem, deliberandum haud diu mihi fuerat; ſiquidem VIR CELEBERRIME! nemini magis, quam TIBI EIDEM reddendum putabam, TIBI, cui non ſolum Diſcipuli bene merentes, ſed & labores eorum adeo cordi ſunt, ut eos propriis, & TUORUM publice anteponas commodis; TIBI potiſſimum ea, quæ obſervando didici, quæ in curando novi, TUIS indefeſſis laboribus, TUÆ pertinaci diligentiæ in acceptis refero; a TE UNO didici, quo animo eum oporteat eſſe, qui apud

ægrorum lectum discere, qui proficere velit: an igitur æquius quid erat, quam ut ILLI fructus reddam, cujus labore nascebantur? diu reluctabatur modestia TUA; cessisti tandem grati animi precibus; verebaris enim, ne forte in laudes TUAS excurrerem; ast VIR CELEBERRIME! haud invitus illas præteribo, quamve legem TUA mihi imposuit modestia, lubens servabo; veritus paucioribus verbis, quam hæ pagellæ complecti possint, ne potius illæ offuscentur. Non eget equidem immensa NOMINIS TUI amplitudo rudi, ac ineleganti ingenii mei vena; loquuntur eam eximia,

quæ

quæ publici juris fecisti opera, dum illa, quæ in Nosocomiis, quibus feliciter præes ad ægrorum salutem gesta essent, intra exigui temporis, locique terminosos conclusa, obliterataque, sua etiam apud alios utilitate ne carerent; tam exacte, tam lucide conscribenda, typoque tradens, utilitati totius orbis devovenda IPSE in TE suscepisti: eam agnoscunt exteri, qui undique frequentes huc confluunt, ut thesauris hic haustis, ditati, domum redeuntes undique salutem, & laudes TUAS per populum spargant; celebrat eam vasta hæc Civitas ob servatos tam eos Cives, qui in Nosocomiis

practico & SS. Trinitatis salutem suam TIBI concrediderunt, quam eos, quorum summa in TE locabatur fiducia, quosque in hac ipsa Urbe, operosa indagatione abditissimarum causarum, felicissima applicatione TIBI propriæ medendi methodi, in qua viam, a natura indicatam, auscultans, sequebaris, aut e tramite decedentem prudentissime revocans, ex orci faucibus eripuisti, vitæque tradidisti ovantes; eam gratissimo animo tota Discipulorum fatetur cohors; non enim IPSE sedulo omnia observas SOLUS, quæ circa ægros fiunt, sed & ipsos Studiosos ad observandum adigis;

ægros

ægros a capite ad calcem TUO more examinans, ſtatum morbi ab ovo inquiris, atque dilucide omnia explanas, quæ tali in caſu Medico ſint agenda, quid felicius Medicinæ Studioſis obtingere poſſet? quid jam eſſet, quod juvenem Medicum in praxi firmiorem redderet? ita profecto rem inſtituis, ut juvenes TUOS Diſcipulos, jam in ipſo ætatis flore medice ſeneſcere facias: ſed vel in his ennumerandis vereor, ne verecundiæ non ſatis parcam, verecundiæ, inquam, quæ SOLI TIBI TUA merita occultat, cum interim præclare ſuſcepti TUI labores unicam Studioſorum utilitatem,

proximi salutem, & reipublicæ commodum spectent. Quare patere VIR CELEBERRIME! ut TUO NOMINI in æternæ gratitudinis testimonium has meas consacrem primitias, eas ut rem TUAM accipe, & intuere benignis oculis, meque TUUM Discipulum gratiis ulterius prosequi non desiste. Vale.

Cultor TUUS perpetuus
Antonius Cruciani.

PRÆ-

PRÆFATIO.

Præ quocunque alio morbo variam DYSENTERIÆ faciem contemplari placuit, tum quod juxta mentem Cel. Zimmermann poſt peſtilentiales morbos, imo & peſtem ipſam, periculoſiſſima ſit ægritudo, tum quod ubivis locorum adeo infrequens non ſit, & Medicum eum præprimis, qui, gliſcente mali fomite, ſopiendis ſymptomatibus ſolum eſt intentus, ludibrio, ægrum vero vitæ diſcrimini ſubjiciat: ſcribens

bens utique non doctis, aut superciliosis Criticis, sed iis, qui mecum in Nosocomiis hauserunt, quive hausturi sunt Cel. Præceptoris verba. Probe equidem novi complures in describenda Dysenteriæ indole, & curatione fuisse egregie versatos, ut aut nihil, aut sane perparum desiderari videatur, quod vel ad cognoscendam hujus morbi naturam, vel ad sanam medendi rationem pertineret; quare nihil novi, atque antea nondum visi proferre videbor, (Quid, amabo, novi concentratum proferet Tyronis ingenium? deest occasio, deest tempus, deest suppellex practica) id vero quemadmodum multis lubens concedo, ut qui & plura, & perspicatius viderunt, ita vereor, ne quidam alii vocabuli

po-

potius frequentiſſime prolati, atque vulgi ore triti, quam rei ipſius hoc vocabulo ſignatæ ideam habeant; an nomen quoddam generale Medicum unquam in ſanando morbo dirigere valebit? *acuta febris* vox eſt vulgatiſſima, an propterea fors ſemper eadem, an eandem medelam admittit, an certam, aut firmam dat Medico indicationem? *putridam febrim* vel Tyro Medicinæ audit, ſed an non eadem ſæpe diverſiſſima, diverſiſſimam quoque requirit medelam? Me Hercle! non eſt ea huic morbo ſimplicitas, aut impermixta natura, ut nonnullis videtur, ſpecificis ſuis morbum pugnantibus, illius differentias, aut non, aut perfunctorie contemplantibus; atque ideo morbum ſimplicem viſum, reipſa ple-

rum

rumque ex pluribus aliis ægritudinibus conflatum, in sua quodammodo elementa disolvere, ut inde *distinctæ*, *&* *directrices ideæ* nascantur, quæDysentericorum medicinam tuto regant, plane versatilem, & desultoriam, qualem implexi morbi petit ingenium, ennitar. Rem, qua fieri poterit brevitate, absolvere studebo; æque parum enim verborum amplitudinem, ac elegantiam ad morborum curationem conferre, præmonente Celso, quam maxime persuasum habeo. Practicorum celebriorum in eo consului monumenta, & ad propositum meum facientia excerpsi, ea adjiciens, quæ ex ore Cl. Professorum, sed ea præprimis, quæ tam ex collegiis celeberrimi in rebus Medico-practicis

Pro-

Profeſſoris mei MAXIMILIANI STOLL, quam quæ ad ægrorum lectum in Noſocomiis Practico, & eo SS. Trinitatis, quibus idem Vir fortunate præeſt, vidi obſervationes, quæ hauſi ſenſa. Ut autem legentibus unico quaſi obtutu ob oculos ponerem, quæ perbreves hæ complectuntur paginæ, ſequentem in materia licet adeo ampla dicendi conſtitui ordinem. Variam Veterum, & Recentiorum definitionem primo loco contemplabor, tum ſedem mali, dein cauſam variam, variam diviſionem, prognoſim, curam, varia remedia ſub ſpecifici nomine, exitum varium, prophylaxim, ultimo demum analogiam, quam cum morbo rheumatico habet in medium proferam.

Si quæ ex pagellis hiſce in Medicinæ Tyrones redundarit utilitas, attigi operæ meæ pretium, ſin minus, inter communia vitæ humanæ fata reponam; non enim omnia poſſumus omnes; at illo ſaltem excidere ſcopo non potui, qui erat præprimis, ut Academicæ legi fieret ſatis.

§. 1.

§. I.

Ut quoddam veluti lucidum conſtituatur punctum, ex quo reliqua, quæ, quia ſæpe a principio ſunt remotiora, cæterum minus cohærentia, immo avulſa pœnitus, falſaque viderentur, uberrimis quaſi radiis colluſtrentur, utque res ipſa, de qua agitur omnibus perſpicua reddatur, recte omnem ſermonem a rei illius definitione ordiendum, de qua diſſerere eſt animus, ſuadet ratio.

Varia, eaque controverſa inter Authores græcos de *Dyſenteriæ* Etymologia eſt opinio; cæterum Δυσεντερία e δύς *difficilis*, & εντέρον *inteſtinum* compoſita vox, communiter latinis Scriptoribus *difficultas inteſtinorum* appellari conſvevit. Galenus eam Ἑλκωσίς εντερων *Exulcerationem inte-*

 ſti-

ſtinorum vocat (*a*) item (*b*) deſcribitur, *quod ſit exulceratio inteſtinorum cum inflammatione, & cruentarum, aut etiam ſtrigomentoſarum ſordium excretione, morſum, & alvi dolorem, ac inteſtinorum afferens*: latiniſſimus interpres Celſus, eam per *Tormina inteſtinorum* latine expreſſit; morbum enim deſcribens aperte ita loquitur: *proxima his inter inteſtinorum mala* Tormina *eſſe conſueverunt* δυσεντερία *græce vocatur* (*c*) ita & Scribon *Dyſentericos*, id eſt *Torminoſos* ſcripſit (*d*) Cardanus vero dubitans interrogat: *an Tormina latine, ſint Dyſenteriæ græce, ut credam non facile adducar*; ſubjungit demum, *ſed potius* difficultas inteſtinorum, *ut etiam nomen ipſum indicat.* (*e*)

§. II.

Variam Dyſenteriæ Etymologiam ſpectare mox licuit; quid autem mali ſub hoc nomine Veteribus veniebat, dicam: Hippocrates cum ſuis coævis, & ſucceſſori-

ri-

(*a*) l. 6. de L. A.

(*b*) in defin. medic. Galeno adſcriptis.

(*c*) l. 4. 15. pag. 224.

(*d*) n. 85.

(*e*) lect. 33. in Hipp. de aëre p. 71. 4. 15. t. 51. 6.

ribus per Dyſenteriam, quemcunque alvi fluxum intellexere, & quandocunque ſanguis per alvum excernebatur (ſolis hæmorrhoidibus exceptis) *Dyſenteriam* vocarunt: ita Duretus Dyſenteriæ naturam ex mente Hippocratis expreſſam ſic refert: *dictum eſt a nobis antea hujusmodi morbos* (puta Dyſenteriam, Lienteriam, Diarrhæam, Teneſmum) *naſci confluentibus excrementis in alvum.* (*f*) *Ac Dyſenteria quidem cum ſanguineis dejectionibus, quocunque illæ modo exortæ ſunt* (*g*). Hanc quoque Hippocratis ſententiam confirmat ſupra laudatus Commentator concludens: *ergo nec ſemper Tormentum eſt inteſtini, nec ſemper ulcus Dyſenteriæ cauſa morbifica, ut Celſo placuiſſe video &c. Igitur, ut paucis complectar, ac dicam, quod ſentio: Dyſenteria omnis cruenta egeſtio eſt per inteſtina undecunque illa egeritur.* (*h*) Quin etiam Galenus idem ſenſiſſe videtur, dum cruentam Dyſenteriam dixit *ſanguinis evacuationem per inteſtina citra exulcerationem* (*i*) Eodem nomine illum quoque ſanguinis per alvum fluxum vocavit,

(*f*) Comment. in Coac. Hipp. pag. 344.
(*g*) Hipp. 1. Epiſt. Lib. Part. 2.
(*h*) loc. cit.
(*i*) in comment. Aphor. 65. Sect 5. T. 9. p. 24.

qui in artuum extirpationem passis, & ob solitos labores intermissos plethoricis observatur, (*j*) licet idem exulcerationem intestinorum Dysenteriam dixerit, atque adesse negaverit, si mordaces humores per alvum fluxerint, antequam intestinorum exulceratio fuerit facta (*k*) Celsus Dysenteriam quam latine *Tormina intestinorum* vocat, ita describit: *intus intestina exulcerantur: ex his cruor manat, isque modo cum stercore aliquo semper liquido, modo cum quibusdam quasi mucosis excernitur; interdum simul quædam carnosa descendunt. Frequens dejiciendi cupiditas, dolorque in ano est. Cum eodem dolore exiguum aliquid emittitur, atque eo quoque tormentum intenditur &c.* (*l*).

§. III.

Visis his Veterum de Dysenteria opinionibus, cum Recentioribus *frequenti, parca, torminosa, tenesmoidea alvi depositione* Dysenteriæ absolvi definitionem credo; sic enim a cæteris intestinorum morbis sat bene eandem distingui arbitror.

Boer-

(*j*) idem comment. 4. in Hipp. de artic. T. 12. pag. 450.

(*k*) Comment. 2. l. 2. Epid. T. 9. pag. 138.

(*l*) l. 4. c. 15. pag. 224.

Boerhavii, quam in Aphor. 815. complectitur, minus placet definitio, & eam potius *Diarrhœam torminosam*, vel si vis *Dysenteriam spuriam* dicerem; in Dysenteria enim copiosa alvi dejectio desideratur, quam ibidem Cel. Vir supponit; cæterum a drastico assumpto ortam hypercatorsim, quæ plerumque cum dolore adest, *Dysenteriam* vocares.

Cruoris per alvum excretio nullum certe est Dysenteriæ pathognomicum signum, cum sæpe absque ullo tenesmo, aut torminibus observetur, atque ideo ad Diarrhœam cruentam referrenda; præterea non raro materies biliosa, mucosa, atrabilaria per alvum ruere observatur cum tenesmo molesto, & torminibus validis, quæ propterea Dysenteriæ nomine insigniri haud deberet. Hæmorrhoidalis sanguinis fluxus cum dolore sæpius quidem prodit, verum a Dysenteria in eo distinguitur, quod ille præcedat fæces, ubi in hac vel post, vel cum fæcibus exit. (*m*).

Sola *tormina* juxta Celsum ideam morbi confundunt potius, quam declarant, licet enim nulla detur Dysenteria sine torminibus; plurima tamen excruciant mortales tormina, quod variæ colicæ species

 te-

(*m*) Bagl. Prax. med. l. 1. p. 101.

testantur, quin propterea ullus, nisi peregrinus in republica Aesculapea, miserorum tormina Dysenteriam appellare præsumat.

Non denique *exulceratio intestinorum* juxta Aeginetam ad mentem Galeni, cum contra morem aliarum partium nervosarum, quæ acri colluvie jugiter irrigatæ vix, aut ne vix quidem coalescunt, Dysenteria tamen non raro opinione citius penitus persanetur.

§. IV.

Sedes mali intestinalis tubi membranæ sunt; constat enim ex cadaverum sectione, intestina crassa præcipuam Disenteriæ præbere sedem, & inter hæc intestinum Colon præprimis; morbum deinde ad Rectum descendere, huic omnium ultimo valedicere. Sed quæ hujus ratio? fors inde repetenda, quod intestina crassa magis carnosa sint, sanguine magis irrigua, atque adeo laxa magis, unde fit, ut humorum acrium copiæ, fluxui, atque actioni multo minus resistant, quam tenuia, quæ membranosa magis, & exangvia sunt; adde quod humorum acrimonia in tenuibus intestinis a chylo, qui illorum perluit cavitatem, temperetur, & demulceatur; quod in crassis non accidit, chyli præsentia ferme destitutis, & in

quibus præterea excrementa acria ob ſuos exaltatos ſales cauſæ morbificæ actionem juvant, ne quid dicam de illorum rugis, atque celulis, humores morbum facientes diutius retinentibus.

Paulo rarius eidem morbo (bono quidem omine) ſubjacent inteſtina tenuia, & non niſi morbo diutius durante, morbo regimine malo exaſperato: id vero noſcere proſicuum eſt, ſiquidem periculum majus in hoc, quam in priori caſu, inſtat; quare locus doloris, doloris genium, tempus inter tormina, & factam excretionem interjectum eſt conſulendum; dum enim dolor circa umbilicum, & magis in regione epigaſtrica; velut cultris dilanians adeſt, quando etiam præter frequentes nauſeas, & anxietates, tardior poſt tormina excretio cruoris, aut materiæ alterius plus fæcibus commixtæ ſequitur, tunc tenuia inteſtina vitiata videntur; craſſa contra pati veroſimile eſt, ſi dolor infra, & pone ventriculum, nec non circa hypocondria remiſſior, obtuſiorque percipitur, ſi minor ſit nauſea, & invaletudo, ſi demum celeri poſt tormina dejectione ſanguis, aut quæcunque materies cum excrementis confuſa minus prodeat (*n*).

(*n*) Bagl. loc. cit.

§. V.

Verum & caufam tanti mali in medium proferre fuadet ordo: hanc quantum complector animo, duplicem agnofcunt Practiti: *proximam* aliam, aliam vero *remotam*.

Proxima Dyfenteriæ caufa eft acre ad membranas inteftinorum depofitum irritans inteftina, eaque ad frequentem excretionem follicitans, cum validis torminibus, & tenefmo.

Remota partitur in eam, quæ corpori inhærens προηγεμενη five *prædispones* ad fufcipiendum morbum dicitur, qualis eft idiofincrafia Hyftericis, & Hypocondriacis frequens, aut cacochymia biliofa, atrabilaria, mucofa, fcorbutica, arthritica, venerea, temperamentum laxum, vitæ regimen, morbus prægreffus, potiffimum Dyfentericus; aut alius quiscunque fluida cum folidis immutans, Epidemia. Et προκαταρκτικη *excitantem*, feu *occafionalem*, quæ prædifponenti juncta, junctis viribus eo colimant, ut caufam proximam generent, atque adeo ipfum conftituant morbum.

Hanc Veteres fub *fex rebus non naturalibus* fpectabant, quam commodius Boërhavius, atque indagini longe aptius immortalis Vir in quatuor claffes redegit; harum fingulam breviter percurram, vifu-

rus

rus an non & ſingula claſſis ad morbum hunc quid contribuere poſſit.

§. VI.

Ingeſta: omnium primo præcipuum illud vitæ pabulum, *Aer* ſcilicet, ſeu pravis, corruptis, & (ut verbo dicam) acribus, aut acidis exhalationibus turgeat; arſenicalibus puta, vitriolicis, aluminoſis &c. e variis terræ criptis apertis, aut hiantibus elevatus, aut aliis halitibus abundet, ex cadaveribus poſt belli ſtrages, ex aquis, lacubus, & ſtagnis putridis, aut aliunde manantibus, vel perverſis tempeſtatum ordine, atque temperie in craſi ſua vitietur, atque adeo ignota qualitate peccans, ſpirando hauſtus, miaſma Epidemicum ad ſummum ſubtilitatis, ac volatilitatis gradum evectum, corpori communicans, mox facit, ut ſani cæteróquin homines, Dyſenterico huic miaſmati ſuccumbere cogantur; & non raro in ipſo morbi principio illico proſternantur vires, non a copia materiæ excretæ exhauſto corpore, ſed venenata quaſi vi miaſmatis ſuſcepti deleto robore, quod perbene caſtrenſes noverunt Medici.

Fertilem Dyſenteriæ cauſam eſſe aerem effluviis putridis impregnatum ex

ill. Boerhavii Commentatore (*o*) ſponte patet, ubi Medicum moribundi Dyſenterici fæces examinantem, tetro illarum halitu adflatum, illico in eundem morbum delapſum aſſerit; multosque ſibi hunc morbum contraxiſſe, dum linteamina Dyſentericorum fæcibus conſpurcata mundarent, teſtatur Degnerus (*p*). Non minus ſtragula, veſtimenta &c. ſqualiore hocce putrido contaminata virus Dyſentericum aliis tradere apta ſunt reperta notante Cl. Ellero (*q*); ſed & hominem, qui ſanguinem humanum per aliquot menſes phialæ incluſum, putridumque olfecerat, vera Dyſenteria correptum affirmat Pringle (*r*).

Viciſſitudines notabiliores aeris jam ſicci & humidi, jam calidi, frigidique Dyſenteriæ producendæ comprimis favent; quare & Cel. Zimmermann (*s*) frigus ante ſolis ortum ſubſequentem meridianum magnum calorem, atque hunc excipientem noctem frigidam, & humidam, potiſſimam ſtatuit cauſam morborum caſtrenſium, atque adeo etiam *Dyſenteriæ*, in

---

(*o*) Swiet. comm. ad. p. 977.

(*p*) de Dyſent. c. 1. §. 41. pag. 32.

(*q*) Sect. 13. de Dyſent. Epid. pag. 270.

(*r*) de Dyſent. caſt. ſect. 3. c. 6.

(*s*) de Dyſent. c. 3.

in caſtris ſiquidem magis expoſiti ſunt viciſſitudini aeris, aeri humido, rori, pluviisque continuis.

Verum juxta Hippocratem: *mutationes anni temporum maxime pariunt morbos;* (*t*) & alio in loco: *ſiquidem hyems ſicca, & aquilonia fuerit, ver autem pluvioſum, & auſtrale, æſtate neceſſe eſt febres acutas fieri; & ophtalmias, & Dyſenterias, maxime autem Mulieribus, & Viris natura humidis.* (*u*) Solida enim per ſiccum hyemale frigus roborantur, ſed & eodem tempore fluida ſimul compinguntur; accedente vero pluvioſo veris calore enervato vaſorum tono, & liquatis humoribus colluvies ſeroſa naſcitur, quæ mora & calore admosphæræ corrupta per arterias meſentericas ad inteſtina delata, tam copia, quam acri ſuo ſtimulo Dyſenteriam cauſat; id autem præcipue Mulieribus, & Viris natura humidis, quod ob flaccidam aliunde ſolidarum, & mucoſam plerumque humorum diatheſim, inſenſibili perſpiratione, aut alia via hanc cacohymiam excuttere nequeant; tum proſequitur. *Si vero hyems auſtralis & pluvioſa, & tranquiela ſit, ver autem ſiccum, & aquilonium, cæteris mortalibus Dyſenteriæ fiunt, Ver-*

(*t*) Apor. 1. Sect. 3.

(*u*) Idem Aphor. 11. l. c.

Vernales nobis dictæ. (*v*) Siquidem excernendi humores intra cutis ſpiracula frigore verno conſtricta retinentur, tum ſtagnatione corrumpuntur, ſimulque tunc temporis aucto vaſorum elatere, ad inteſtina modo laxiora repulſi turmatim alvo torminoſa eliminantur.

Quamquam nulla ſit anni pars, in qua Dyſenteria obſervata non fuerit; obſervatis tamen omnium ferme in arte peritiſſimorum Virorum confirmatur, ſub finem æſtatis, jam ingruente autumno, Dyſenterias ſæpius, eaſque etiam epidemice præ alio quocumque tempore graſſari, etenim æſtivo calore rarefactis humoribus, fluidiora diſſipantur, & laxato pororum tono augetur perſpiratio, retinentur craſſiora, eaque acriora fiunt eo facilius, quo magis oſcula exhalantium vaſorum aëre autumnali partim humido, partim frigidiuſculo oppilata perſpirabiles humores colligunt, qui a venis bibulis reſorpti quidem, ſed ſuppreſſa jam perſpiratione ad inteſtinorum membranas ruentes, Dyſenteriam toties pernitioſam generant, de qua olim Hippocrates meminit inquiens, *Autumno autem, & multi ex æſtivis — — & Dyſenteriæ* (*w*) tum alio in loco: *in autumno morbi acutiſſimi, & per-*

(*v*) idem Aphor. 12. l. c.

(*w*) Aphor. 22. Sect. 3.

perniciosissimi omnino (*x*) accedit, quod hoc anni tempore frequentes habeantur aëris vicissitudines, quas ad mali hujus genesim plurimum conferre jam superius monueram.

Constanti insuper, & antiqua etiam observatione evictum testatur Cl. Bringle (*y*), illa anni tempora, quibus muscæ, erucæ, aliaque insecta generantur, uberrimas quoque Dysenterias produxisse; non vero id propterea, quasi hæc animalcula illius causa forent, sed quod eadem causa, quæ Dysenteriæ favet, faveat etiam ejusmodi insectis, quæ & Zimmermanni (*z*) mens est.

Plura de aëre utique dici adhuc possent, sed hæc ad scopum meum sufficiant credo.

§. VII.

Alimenta prava, & corruptibilia cuicunque regno natales suos debeant, morbo huic producendo sunt paria; unum instar omnium argumentum est fames in aliqua regione, aut obsessa urbe, vel in militum castris regnans, quam ut plurimum dysente-

te-

(*x*) Aphor. 9. Sect. 3.

(*y*) Sect. 3. c. 6.

(*z*) de Dysent. c. 3.

tericus sequitur alvi fluxus ob prava, acria, & ab usu aliena commesta edulia, porros, cæpas, allia, olera cruda, vel (sit fides penes Authores) aëre corrupta, vel nebulis, & pluviis pernitiosis infecta, aut insectorum exuviis imbuta, herbas varias, earumque radices: cerealia semicorrupta, & suffocata fracedine, dum pane inde confecto vesci coguntur homines ex annonæ penuria, Dysenteriam producere affirmat L. B. van Swieten (*aa*) *Origo Dysenteriæ,* inquit Hoffmannus *plerumque derivanda est a maligno, venenato rore, qui fructus agrestes obsidet* (*bb*) adeoque fructus horræos præ reliquis Cl. Vir maxime inculpat (*cc*) dum acri & toxica pruina non abstersa, frigida, vel cerevisia recente superpota, imprudenter ingurgitantur, qui tam ex pulposa sua fabrica, quam mutabili tunc admosphæra perfacile corrupti, calore corporis interno summum acorem contrahunt, atque intestina ad crebras dejectiones sollicitant; sicque Dysenteriæ aliquam causant speciem.

Nollem tamen, quis universim fructus horræos inculpet; diffiteri enim nequeo permultos Medicos, eosque cla-

ros

(*aa*) in com. ad §. 977.

(*bb*) Part. 1. de diæt. §. 14. Tent. 3.

(*cc*) ibid. Tent. 1. §. 19.

ros esse Viros, qualis Strakius, Tissotus &c. qui e fructuum horræorum usu dysenteriæ ortum negent, quin ab his ipsis præsidium, & medelam suomet in corpore restentur, novi præterea Cel. Zimmermann scopo prophylactico svasisse hos fructus; verum in illos culpam rejiciendam puto, qui immaturi, corruptive jam, vel facile corrumpendi, aut difficulter digerendi ingeruntur; ingesti siquidem immaturi, vim eludunt ventriculi præcipue debilis, aciditatem suam magis ac magis extricant, quæ dein intestinorum lacessit tunicas, atque sanguinem, salibus acidis in dicta intestina denuo per motum circularem refluentibus, inficit, aut iidem fructus ad fermentationem suscipiendam, propter laxam particularum suarum texturam, juvante potissimum calore viscerum, fermentare incipiunt, aër tum, silvestre Gas Helmontii, rarefactus, tono fibrarum hac ipsa expansione enervato, sponte accescunt, atque acri stimulo, intestina irritant, erodunt, & Dysenteriam generant; aut denique iidem male subacti, corruptelam pravam inducere, & in putridam, acremve mutantur colluviem, unde acriora, & magis irritantia fiunt excrementa; atque inde deducendas puto, colicas illas passiones, sævaque ventris tormina, quæ cum borborygmis, totiusque abdominis strepitu homines a fructuum copioso,

&

& immoderato esu divexare sunt solita.

Eadem prorsus ratione agunt dulcia, sacharata, mellita, & saponacea, si nimia quantitate, aut longiori usu assumantur, præter quod apta sint ad fermentationem, vi sua solvente vias primas muco naturali spoliando, tunicam villosam erosioni obnoxiam faciunt, debilitant intestina, unde facilius ad hæc acre dysentericum derivari potest.

Verum animalium etiam quæcunque partes, ipsa adeo illorum producta, utpote ova, lactis oleosæ partes, cremor, butyrum, caseus ipse ad Dysenteriam producendam apta nata sunt, quatenus suapte natura jam alcalescente fomitem dysentericum proprio sinu fovent; adeoque acrimonia putrida, vel calore aëris extra corpus contracta, vel eadem in ipso corpore debili cæteroquin, aut cacochymico extricata, causam Dysenteriæ absolvunt.

Potus aquæ frigidæ æstuante corpore, aquæ fœtentis, vermibus, & insectis variis divitis, potus aquæ crudæ per cupreos canales fluentis, aut per fodinas mineralium erodentium transeuntis, stimulis salinis, vitriolicis, arsenicalibus imprægnatæ non minus, ac potus liquorum fermentescibilium Disenteriæ producendæ quamaptissimi sunt.

Sub ingeſtorum claſſe *Medicamenta* itidem pugnant, purgandi potiſſimum ſcopo aſſumpta, quæ aut nimia doſi, aut longiori uſu, aut virtute ſua draſtica, & virulenta, crebras evacuationes excitant, ſicque mucum auveruncando, eroſis tunicis alvum cruentam cum teneſmo, & dolore, atque adeo Dyſenteriæ quandam ſpeciem producunt.

§. VIII.

Geſta cauſarum excitantium ſecunda claſſis complectitur; veroſimile profecto eſt *nimium totius corporis motum* Dyſenteriam quoque producere poſſe, quatenus adtritis ſolidis, ac fluidioribus diſſipatis reliqui humores inſpiſſati, & jam ſua ex indole in putredinem proni, ſalibus eorum, atque oleis repetito continenter adtritu exaltatis, acres, rodentesque fiunt, tum ad inteſtina ruentes, acri ſuo ſtimulo valida tormina, & teneſmum excitant, donec per copioſam alvum exturbentur.

Non minus motus inteſtinorum ſpasmodici Hyſtericis, & Hypocondriacis perquam familiares Dyſenteriæ cauſa fieri poſſe videntur, dum inſigne quoddam animi pathema, ut timor, ira, terror, ingentem ſpirituum animalium turmam ad tubum inteſtinalem tumultuarie detrudit; unde inteſtina ſpasmo quoddam convulſa

ſe contrahunt, aut motu periſtaltico aucto ſe ipſa torquent enormi cum dolore, ſicque altera ſui motitatione mucum naturalem quaſi deglubendo, hunc una cum contentis propellunt, exprimunt, & ad excretionem extimulant, aut paralytice quoddammodo adfecta, fæces etiam initio homines ſæpe cum torminibus dimittunt.

Præterea *quies tam animi, quam corporis nimia* Hominum, qui melancoliæ, maniæ, labi hypocondriacæ, hyſtericæ, morbis longis obnoxii ſunt, aut in locis humidis, frigidisve cum victu dyſpepto otioſe vivunt, inducta ſenſim cacochymia ſcorbutica, ad Dyſenteriam cooperatur.

Idem de *Somno*, atque *Vigilia* modum excedente certo quoddam reſpectu eſt intelligendum.

§. IX.

Comprimis vero Dyſenteriæ producendæ ſovent *Excreta nimia*, ut ſaliva, ſucus gaſtricus, pancreaticus, entericus, bilis ipſa, & mucus naturalis, quorum nimia excretio Diarrhæam ſeroſam primo, vel (pro ratione excreti humoris) bilioſam, tum vi ſua ſaponacea mucum inteſtinalem penitus abſtergendo, aut acrimonia ſua inteſtina rodendo, alvum torminoſam, ac teneſmodem ſæpe generare ſolet teſte Hippocrate: *A meraca dejectione*

Dy-

Dysenteria malum (*dd*). Alvus nimia quacunque de causa ennata, tonum intestinorum enervando, magnaque humorum, ac muci evacuatione acrimoniam augendo, tormina abdominis atrocia excitasse idem Divinus Vates docet: *Ab alvi profluvio Dysenteria* (*ee*).

Frequentius adhuc culpanda sunt *Excernenda retenta*, quorum primas obtinet perspirabile sanctorianum, quod ceu vapor insensibilis ex omni corporis intus, extusve porosa superficie exhalans, spiraculis quacunque ratione clausis, stagnatione acrius, ac in massam sanguinis resorptum, & blandos acrimonia sua inquinans humores, præter varias in æconomia animali turbas, quam sæpissime Dysenteriam producit. Idem de sudore intellige.

An non & solitæ sanguinis evacuationes per nares, uterum, hæmorrhoides, impedito fluxu, vias præternaturales affectando Dysenteriam etiam causare poterunt? ita sane videtur, quod & Boerhavius de lochiis affirmat (*ff*).

Huc quoque referenda videtur materies quævis exanthematica, sic variolo-

 sa,

(*dd*) Sect. 7. Aphor. 23.

(*ee*) Idem Sect. 7. Aphor. 75.

(*ff*) Aphor. 1329.

ſa, morbilloſa, miliaris, aphtoſa, eryſipelatoſa, ſcorbutica, venerea, arthritica, bilioſa, atrabilaria, viſcerum tabefactorum ichor, cancrii ſanies &c. per inevitabilem quoque ſæpe methaſtaſim inteſtina obſidens, Dyſenteriæ toties lethalis cauſa extitit.

§. X.

Poſtremo *Adplicata externa* corpori, *ut aer* frigidus æſtuanti corpori admiſſus, *vapor* ex ſublimatione Arſenici, vel Mercurii, aut fuſione Antimonii &c. cutis ſpiracula ſubiens, vel cum ſaliva deglutitus: *Fomentum*, aut *Balneum* frigidum, quod pro mira quorundam temperie Dyſenteriam cauſat: *Veſtes* humidæ & frigidæ frigore ſuo perſpirabile repercutientes, dum pro ratione temporis citius, quam cautius mutantur: *Linimentum, Unguentum*, *Emplaſtrum*, quæ partim principiis ſuis oleoſis poros cutaneos oppilando, diaphoreſim impediunt, partim ſtimulo ſuo mixto, & per vaſa bibula cutis reſorpto, alvum torminoſam generare obſervantur, quod de ungv. Artan; Pedic. contra verm; Empl. de Ran. cum ☿*rio* perhibetur, quin etiam ☿*rium* vivum externe illitum Dyſenteriam inferre, obſervant Galli, ſæpius per injectiones ☿*ales*

luem

luem veneream curantes, narrante Etmillero (*gg*).

§. IX.

Sua ſingulis placet methodus; quare & Dyſenteriæ varia pro diverſitate Authorum habetur diviſio.

Hanc alii ratione ſuæ *Originis* in *Protopaticam*, ſi ipſa primarius morbus fuerit, & in *Deutheropaticam* ſi natales ſuos prægreſſo alicui morbo debeat. Alii pro *Effectus varietate* in *Criticam*; dum methaſtaſis materiæ, corpori nociture alicubi facta per alvum critice ſolvitur, qualem Bioni ſeni apud Silenum decumbenti Hippocrates refert (*hh*). Item notante Dureto: *excretio critica humoris morbifici, & febris acutæ Senibus per Dyſenteriam; Ephœbis per hæmorrhagiam narium fit* (*ii*) ſed & ratione *Genii* ipſius *morbi* in *Sporadicam*, ſeu vagam, quæ a cauſa peculiari in variis regionibus procedens, hos tantum, illosve adficit, quibus ob ſingularem idioſincraſiam, vitæ genus, aut morbos prægreſſos, labile ſolidorum robur, aut prædominans acrimonia inhæret, rarius

(*gg*) de Dyſent. pag. 208.
(*hh*) Lib. 1. Epid. part. 3.
(*ii*) In Coac. Prænòt. pag. 345.

occurrit, neque ab uno ad alium ita facile migrat; & in *Epidemicam* alii eam dirimunt, quæ causæ communi ortum suum attestans, omnes, aut saltem quamplurimos in eadem regione, in eodem loco degentes, diversa licet temperie præditos, variaque ratione viventes, indifferenter invadit, sæpius numerosa strage perimens, de qua plura habentur in Sydenhamo, Pringlio, Strackio, Tissoto, Ellero, Zimmermanno, aliisque, qui accuratissime omnia ad talem Dysenteriam pertinentia summa cum industria descripsere. Sunt qui & *Contagiosam* dicunt; sed an talis datur? vix crediderim, saltem contagio tali caret, quo Variolæ, Morbilli, Lues venerea, Scabies gloriantur, secus nos toties jam cum reliquis Collegis eadem fuissemus aggressi, dum Dysentericorum fæces lustraremus, & inter eos sæpius versaremur, ubi vel inviti hauriebamus putidissima effluvia totis naribus: novi equidem, quæ de Dysentericorum fæcibus Swietenius, quæ de linteaminibus fæcibus iisdem consputcatis Degnerus, quæ de stragulis, & Dysentericorum vestibus Ellerus, & quæ de Nutricum Dysentericarum lacte Home affirmat; verum ut his contagium demonstrari posset, communi causæ tales subjectos non fuisse evincendum foret; ea præterea an semper eadem? dicam.

Alii

Alii ratione *Excretæ materiæ* dividunt in *Cruentam*, ſeu *Sanguineam*; dum in principio vel morbi decurſu ſtriæ ſanguineæ, cum muco intricatæ ſimul excernuntur, aut malo jam provectiore per diabroſim vaſorum meſentericorum cruor expreſſus, corruptis liquidis immixtus per alvum ejicitur; vel *Incruentam*, ſeu *Albam*, quando mucoſa, ſeroſa, bilioſa, atrabilaria, purulenta, ichoroſa materies vel ſola, vel aliis ſubſtantiis, aut fæcibus, pituitæ gelatinoſæ, carunculis, membranis conjuncta cum tenesmo moleſto, & validis torminibus per alvum ruere obſervatur. Ratione *Loci affecti* in eam, quæ in *tenuibus*, atque eam, quæ in *craſſis inteſtinis* agnoſcit ſedem aliis ſolet dividi, denique & ratione *Temporis* in eam, quæ *incipiens* eſt, ſeu in *primo gradu* cum crebra excretione torminoſa materiæ mucoſæ, ſpumoſæ, quandoque ſtriis cruentatæ; vel *ingraveſcens*, & in *ſecundo gradu* cum excoriatione inteſtinorum, alvo cruenta, & ramentoſa; vel prorſus *confirmata*, & in *tertio gradu*, cum gangræna tubi inteſtinalis, ejusque fruſtulis ſpecie caruncularum cum putrilagine humorum una excretis.

§. XII.

Verum omnes hujuscemodi Dysenteriæ divisiones ad curam vix quidpiam, plus ad ejusdem morbi prognosim conferre videntur, id autem Medici Clinici muneris est, talia de morbis statuere, quæ iis auveruncandis unice faciant, & nomenclationes morborum condere tales, ut sine mora audito nomine, & ipsum morbum noscas, & noscas quid partium nunc sit, ut præsens ægritudo quantotius abigatur; quare sequentem instituam *Dysenteriæ* partitionem, ipsamque in talia distribuam membra, ut mox per se clareat, quid auxilii descripta postulet infirmitas.

Optime igitur credo eam dividi in *Veram*, & in *Spuriam*.

Vera siquidem semper adjunctam habet febrim, licet nonnunquam minimam, aut saltem dispositionem febrilem (etsi non frigus, & calorem, sed saltem aut sitim, dedolationem, dolorem, capitis &c. advertas; nam & hæc sunt symptomata febrilia) quamquam Cl. Zimmermann (*kk*) neget a vera Dysenteria frigus, debilitatem, prostrationem virium abesse; nil obstat febri si primis diebus celerior non

sit,

(*kk*) de Dyseut. c. x.

ſit, imo ſit valde parvus pulſus, obſervatur tamen in morbi decurſu notabiliter accelleratus; ſed quod majori attentione dignum, obſervatis practicis mox laudati Viri, tum & factis a Cel. meo Praxeos Profeſſore in ſuis Noſocomiis, conſtat, Dyſenterias cum magna febre, minus fuiſſe periculoſas, periculoſiores cum febre vix percipienda: putridiſſimas certe æque, ac periculoſiſſimas vidi febrès, in quibus explorato pulſu ſaniſſimum pronunciaſſes ægrum, ni alia præſentia ſymptomata id vetuiſſent.

Vera igitur pro ratione adjunctæ febris dividitur in *Simplicem*, & *Complicatam*, illa in *Simplicem Rheumaticam*, *Inflammatoriam*, *Bilioſam*, *Putridam*, *Benignam*, *Malignam*, *Intermittentem*, *Chronicam*, hæc in *Rheumatico - bilioſam*, *Inflammatorio - bilioſam* &c. partitur, has ſingulas in earundem cura uberius contemplabor.

§. XIII.

Incertum eſt quamdiu duret, aut quando finiatur Dyſenteria, quare cautiſſimum in formanda illius prognoſi Medicum eſſe oportet; quandoque in principio benignam ſimulat Diarrhæam, pedetentim vero malitioſe, & cum magno ægrotantis periculo Dyſenteria emergit; cæterum in formanda

prognosi ille erit felicior, qui remotam causam perspectam habuerit, habito simul respectu ad ætatem, sexum, temperamentum, vitæ genus ægri consuetum, medicaminum adhibitorum, annuæ constitutionis, periculi morborum grassantium, annuæ & stationariæ febris; potissimum illius, quæ Dysenteriæ est Mater, a cujus majori, vel minori periculo, boni quid, aut mali de Dysenteria quoque ominari licebit.

Dysenteria recens (cæteris paribus) facile curatur apud tales, quibus domi res non est angusta; dfficilis vero apud homines infimæ sortis, non modo opem tardius anhelantes, verum aëre frigidiore, humido, aut impuro teste Cl. Pringlio vescentes (*ll*). Intestina crassa facilius morbum ferunt, periculosius ægrotant tenuia.

Dysenteria si febris Malignæ, aut Variolarum symptoma fuerit, periculosa, & fere lethalis censetur.

Durante Dysenteria salvus appetitus ventriculum labis expertem, bonumque signum promittit; *at in longis Dysenteriis adpetitus prostratus, malum, & cum febre pejus* monente Hippocrate (*mm*).

Dy-

(*ll*) de Dysent. Cast. Sect. 1. Cap. 6.

(*mm*) Aphor. 3. Sect. 6.

Dyſenteriæ ructus ſuperveniens vel crepitus ventris, bonum eſt augurium redeuntis ante perverſi, motus periſtaltici, & chylificationis.

Singultus in principio morbi non adeo funeſtus eſt, ac in progreſſu, tunc enim vel ab inanitione, vel a gangræna naſcitur.

Vomitus ab initio aſſumptorum bene præoccupatur, contra vero ſi fuerit ſerotinus. *Dyſentericis vomitus in principio bilioſus malus* dicitur Hippocrati (*nn*) Degnerus contra affirmat, bonum eſſe indicium, ſi ægri bilem flavam, & adhuc magis, ſi bilem viridem quocunque morbi tempore, & imprimis in initio ſponte, vel medicamento exhibito vomitu, aut dejectionibus excernerent, toto mali fomite ſic ſimul, & ſemel ablato, eo autem citius ægros convaluiſſe, quo maturius talis fieret evacuatio (*oo*); bonum itidem affirmat vomitum in initio Dyſenteriæ putridæ Zimmermann, malum autem ſi in decurſu morbi ſæpe recurrat, præcipue poſt omnem cibi, aut medicamenti aſſumptionem, itidem ſi in initio Inflammatoriæ Dyſenteriæ obſervetur (*pp*). Quodſi vomitus ubi-

(*nn*) Coac. Præn. Sect. 3. c. 18.

(*oo*) de Dyſent. c. 3. §. 88. pag. 21.

(*pp*) de Dyſent. c. 10.

ubicunque nimius fuerit, malum utique præsagium importabit, quale exemplum Wilisius hisce verbis memorat: *fuit affectus ille subitaneus, & frequenter absque manifesta occasione invadens; laborantes cum vomitu immani, & sedibus crebris, & aquosis, cito in máximam debilitatem, inque spirituum horrenda deliquia, & virium omnium prostrationes redigebat.* Novi, inquit, *plures satis sanos, & valde robustos intra duodecim horas morbi hujus tyrannide adeo dejectos, ut cum pulsu debili, & exili, sudore frigido &c. jamjam moribundi viderentur, & quidem non pauci ab eo cito interibant* (*qq*). Senes, ac Pueri Dysenterici plus periclitantur, quam media ætate constituti, ita enim Hippocrates affirmat: *moriuntur autem ex hoc morbo maxime Pueri quinquennes, & Seniores adhuc decennes, reliquæ vero ætates minus* (*rr*); horum enim debiles vires, & textura intestinorum minus firma, & valida, causæ morbum facientis actioni minus resistere valent; ob eandem causam, Scorbuticis, Tabidis, Valetudinariis, intestina debilia habentibus Dysenteria valde est periculosa; sæpe transit in marasmum, hecticam, aut apoplexiam, ex vasorum inanitione, adeoque

(*qq*) de Dysent. incruenta Londinensi 1670.
(*rr*) Prædct. L. 2. S. 2. §. 30. c. 13.

que nutritionis, ſpirituumque vitalium defectu. Lactantes nihilominus ſecurius laborant, in quibus lac humanum & nutritionem per alvum ſubductam jugi adfluxu reparat, & balſamo naturali humorum acrimoniam demulcendo, partes ab excoriatione defendit.

In Dyſentericis Infantibus omnes nervoſæ affectiones periculoſæ habentur, præſens enim continuo irritans acre in inteſtinis produnt, & aliquando momentanee ferme lethale.

Gravidis periculoſa eſt teſte Hippocrate: *Mulieri in utero gerenti ſi alvus multum fluxerit periculum eſt, ne abortiat,* (*ss*) & alio in loco. *Mulieri in utero gerenti teneſmus ſuperveniens abortire facit* (*tt*)

Dyſenteriæ Abortientium, & Puerperarum non ſunt ſemper periculoſæ, dum lochiorum vices ſupplent, & materiam eorundem per vicina loca optime minuunt docente Baglivio; ipſe vidi anno præterlapſo in Noſcomio practico Puerperam, quæ die ante partum Dyſenteria Inflammatoria correpta, toto puerperii tempore eadem ſine magno tamen periculo detinebatur, & brevi legibus artis curata, Noſ-

co-

(*ss*) Sect. 5. aphor. 34.

(*tt*) Sect. 7. aphor. 27.

comio valedixit; si vero Dysenteria Filia fuerit febris Puerperarum mali moris, periculo certe haud carebit.

Hypocondriacis cum materie, seu ut cum Hippocrate loquar: *Lienosis Dysenteria non longa quidem utilis, longa vero pestifera, nam quiescente illa si vel Hydropes veniant, vel etiam Lienteria, mortiferum* (*uu*); iisdem salutaris est, quæ a suppressis hæmorrhoidibus, non ex intemperantia agnoscit natales, siquidem longa non fuerit: optima quoque illa est ex Arthritide anomala, sive interna, & si cum virium constantia fiat, *Critica* perhibetur a Musgrave. Podagricis quoque tulisse suppetias testatur Hoffmannus cum Hippocrate, dum inquit: *sanant hos* (Podagricos) *optime Dysenteriæ si successerint.* (*vv*).

A meraca dejectione Dysenteria malum (*ww*); dum scilicet unicus tantum humor viscosus, & albus, aut spumosus, aut biliosus, vel cruentus, atroci cum dolore per alvum absque fæcibus rejicitur.

Dysenteria si ab atra bile inceperit, lethale (*xx*). *Si a Dysenteria detento velut ca-*

(*uu*) Duret comm. in coac. cap. 20. pag. 349.

(*vv*) Prædict. L. 2. Sect. 1. c. 7.

(*ww*) Hipp. Aphor. 23. sect. 7.

(*xx*) idem aph. 24. sect. 4.

carunculæ ſeceſſerint; lethale eſt (*yy*), cum neque coaleſcere tantum ulcus, neque obduci cicatrice poſſit (*zz*); tum quia eſt carcinoma internum, cui medendi non eſt commoditas, tum quia illud perpetuo excrementorum adpulſu ſordeſcit, & proritatur (*aaa*). Etenim morbo jam ſatis profecto ex gangræna inteſtinorum, quam fide digniſſimi Viri Pringle, & Eller per anatomen Dyſentericorum detexere, portio quædam tubi, corruptis omnibus ejus tunicis, una cum aliis excrementis evacuari debet, aut cum iiſdem per inteſtinum perforatum in ventris cavum delapſum, partes, quas tangit mortificando, tympanitidem lethalem producit. Sæpe quidem mucus, in lacunis inteſtini concretus referens carunculas, in principio Dyſenteriæ rejicitur, quæ tamen excretio non eſt lethalis, neque durante diu morbo ſimilis fieri poteſt; cum non concedatur in his tempus ſufficiens ad muci concretionem (*bbb*).

Dejectiones crebræ, & ſimul parcæ, commune ſunt malum; majus tamen peri-

cu-

---

yy) idem aph. 26. ſect. 4.

(*zz*) Gal. ad aph. 26. ſect. 4. L. 2. Prognoſt.

(*aaa*) Duret. comm. in Coac. pag. 346. de Dyſent.

(*bbb*) de Gorter. medic. Hipp. §. 136.

culum instat, quo crebriores, & partiores fuerint, & quo crebrior, sed sine fructu in initio adfuerit tenemus; copiosæ contra, & raræ evacuationes bonæ sunt, copiosæ autem crebræ valde, nec tamen levantes sunt malæ; copiosæ itidem in morbi progressu, præcipue si assumpta immutata exeant, periculum præsagiunt.

Dysenteria cum excrementis viridibus, nigris, aut variegatis, aut cadaverosis pessima est; *nam quanto colores dejectionum plures fuerint pejores, eo deterius (ccc).*

Dysenteria diuturna cum intensa febre, vomitu, singultu, dyspnœa, syncope, cardialgia, aphtis, angina, dysuria, stranguria, delirio &c. perniciosa.

Hydrops, aut Lienteria Dysenteriæ superveniens, lethale.

Tenesmus in Dysenteria cum hiatu ani, dum injecta enemata statim elabuntur, aut cum tanta illius constrictione, ut nihil intromitti possit, plerumque mortis est signum; siquidem hic tumor inflammatorius magnus, illic vero adsit sphincteris paralysis.

Si omnia symptomata mala sunt, si deficiunt ægro vires, pulsus sit celer, sed

(*ccc*) Hipp. sect. 4. aphor. 21.

ſed parvus ſimul, mortem fores pulſare plerumque eſt ſignum.

Dyſenteria cum cruore ſincero, continuis, & momentaneis fere ſedibus, cum vigiliis, anxietate cordis, ſiti inſatiabili, raucedine, & aphonia, frigore extremorum marmoreo, internorum ardore, jactitatione, ſudore frigido in magnas guttas collecto, deliriis, pulſu debili, inæquali, ſubitanea dolorum ſine cauſa remiſſione, aſſumptis cum murmure, & ſtrepitu delabentibus, fæcum inſcia demiſſione cum cadaveroſa mœphiti, convulſione &c., abſolute eſt lethale.

§. XIV.

In aſſignanda Dyſenteriæ cura ita verſabor, ut præmiſſa ſingulæ ſpeciei idea, ei ſubjiciam medendi methodum; quare ductu initio ab ea, quam §. XII. *Simplicem Rheumaticam* appellabam, ſequentibus illius naturam abſolvi credo.

Simplicem Rheumaticam Dyſenteriam cum Cel. meo Praxeos Præceptore illam dico; *ubi Ægri ſeceſſus creberrimos, aquoſos, admixto non raro ſanguine, morbo præcipue aliquamdiu durante, profuſoque, initio ſubinde mucoſos, ſemper torminoſos habent, cum febricula tenui, guſtu aut non omnino, aut leviter vitiato, & cum*

 do-

doloris extra tempora dejectionum absentia (*ddd*).

Sæpe Coryza, aut Angina, vel alia ad thoracem, aut artus facta defluxio, ut inde Catarrhus adsit, aut dilacerans artuum dolor, hunc alvi fluxum præcedit, aut una adest.

Hæc Dysenteriæ species ferme semper observatur, dum corpori sudoribus mananti, frigus admittitur: varii autem perfrigerationis vario anni tempore observantur effectus, variasque corporis partes impetit; *supremas* hyeme, vere *midias*, adulta vero æstate, atque autumni initio *infimum ventrem*; quoniam ventriculus, & intestina hac anni tempestate debilissima; excipiendæ recurrenti materiæ perspirabili præ alia quacunque parte opportuniora habentur, quare illa materies, quæ alio anni tempore Odontalgias, Coryzas, Anginas, Catarrhos, facit, morbos serosos scilicet, ad intestinorum membranas modo projecta *ventris Coryzam*, aut *intestinorum Catarrhum*, vel si mavis *eorundem Rheumatismum* facit; morbum scilicet ab aliarum anni partium serosis morbis nonnisi *sede* differentem.

Sed & illud notandum, non quovis anni tempore eandem esse destillantis ma-

---

(*ddd*) Stoll. rat. med. Part. III. pag. 250.

materiei indolem; modo enim *benignior*, atque infons ferme, modo vero *acrior*, & *feptica*, qualis æftivo præprimis, & autumnali tempore effe folet.

Hæc *Simplices Dyfenteriæ* fpecies anno 1778. Augufto menfe hic loci aliquoties obfervabatur. Quibus neglecta ægritudo hæc fuerat, aut ineptis tractata remediis, tormina tunc augebantur, atque etiam extra feceffuum tempora affligebant, qui frequentiores fiebant, mucofiores, magis cruenti, & tenesmodeis fupra modum.

Minus fors aliquibus placebit, morbum hujuscemodi *Dyfenteriam* vocaffe, cum potius alio quocunque vocabulo e.g. *Rheumatis inteftinalis*, *Colicæ*, *Diarrhææ torminalis a perfrigeratione* &c. aptius infigniretur. Verum multa pro hac mea compellatione pugnant, atque hanc effe unam ex ampliffimo Dyfenteriarum genere depromptam fpeciem, eamque *Simplicem*, meracam, & cæteris ut plurimum benigniorem, fequentibus cum mox laudato & venerando mihi ad cineres usque VIRO, cujus memoriam excipient omnes anni confequentes, evinci argumentis opinor.

I. Eosdem exhibet characteres, qui in ipfo illo morbo deprehenduntur, quem omnes unanimi fuffragio *Dyfenteriam* nuncupantur, dejectiones fcilicet frequentes,

cum ventris torminibus, & colluvie mucosa, utique etiam aquosa initio, & paulo post cruentata. II. Intra eosdem quoque temporum fines coërcetur hæc *Simplex Rheumatica Dysenteria*, intra quos Dysenteria contineri solet; eosdem cum illa progressus facit, eosdem sortitur exitus, si morbum aut nihili feceris, aut eidem sinistre occurreris. III. Auctores quoque non pauci & viderunt hunc morbum, & eundem habuerunt pro Dysenteria; & eadem curarunt ratione. IV. Intestinorum hoc rheuma, quod *Simplicem Dysenteriam* componit, multiplici complicatione ita variegatum adparet, ut diversissimæ medendi methodi requirantur. Nonnunquam altius figitur, ita ut sudoribus motis dimoveri, dissiparique non possit, verum perstet immotum; tunc autem & hæc *Simplicis Dysenteriæ* species repetitis vicibus blando, anodyno, tepidoque potu, & laudano interposito tentari debet.

Quod si negligatur, male curetur, in veram abit, eamque pertinacem *Febrim intestinorum Rheumaticam*, longam, difficilemque curatu; contingit tunc idem propemodum, quod in Febribus Rheumaticis artuum, carpis, & genubus tumentibus, atque valde dolentibus fieri est videre, ubi morbus non ad multos solummodo dies, sed ad septimanas, quin & integros menses protrahitur.

So-

Solantur hanc *Dyſenteriæ Simplicis* ſpeciem juges, & tepidæ aquæ potiones cum lecti tepore; ſubinde potus leviter aromaticus, ſub veſperam pulvis ex nuce moſchata, & pauxilo opii confectus; motis ita per noctem ſudoribus, alvus tuto hac methodo componitur, & absque alterius morbi metu intra nychthemerum cum perſeverantia, ſi modo morbus non invaluerit, aut perverſa medicina fuerit adhibita.

Male cedit in hac Dyſenteriæ ſpecie quæcunque alia medendi ratio, ſeu quæ eccoproticis, ſeu quæ emeticis, aut radice Arnicæ Dyſenterias ſanat; etenim augentur torminoſæ dejectiones, cruentæ, ramentoſæ numero, & intenſitate.

Hæc illa eſt Dyſenteriæ ſpecies, quam ſolius aquæ tepidæ potu cum tenuiſſimo victu, aut tenue infuſum theæ, vel dilutiſſima juſcula affatim epota, ſanatam apud complures legimus. Neque alterius ſunt indolis illæ Dyſenteriæ, quas infuſo fl. ſambuci, ſtib. diaph. non abl., opio, aut remediis vi leviter carminante donatis, aut balneis tepidis aquæ dulcis, fotu crurum, & abdominis, aut alia quacunque ratione huc revocanda, tuto, feliciterque curatas narrant. Sed & veſicans abdomini adplicatum auxilio fuiſſe Dyſentericis, indeque ſalutem mox inſecutam legimus; Rheuma utique inteſtinorum ad

cutem evocabatur, sudore (prout ab adplicatis cantharidibus semper est observare) ubertim moto, atque alvo exsiccata.

Sunt qui in sanandis Dysenteriis alterantibus utuntur, ex Tartari Emetici, radicis Ipecacuanhæ, & Opii refractis dosibus confectis, atque perspirationem sollicitantibus, sed & hi hanc solam Dysenteriæ speciem sanant.

Sydenhamum laudano suo usum in Dysenteria fuisse abunde constat; sed neque sola hac methodo tantus Vir pugnabat, verum cathartica, & phlebotomias celebrasse, atque composita quoque methodo usum pro vario Dysenteriæ genio, scripta illius testantur, & si solo laudano usus est, fuerat certe hujus *Simplicis Dysenteriæ* species.

§. XV.

Secundam *Dysenteriam Inflammatoriam*, seu *Febrem Inflammatoriam Dysentericam* superius nominabam.

Hæc annis variis, & anni variis temporibus observatur, seu ipsa materies destillans acredinem, & inflammandi vim habuerit, sive ægri habitus præ cæteris fuerit phlogosi opportunus, vel vero constitutio anni phlogistica, tunc forte vigens, quidquid per id tempus morborum occur-

rit,

rit, in phlogosim inclinet, invertatque; licet non raro sola inepta, & prava medicina, vinosa puta, aromatica, narcotica adstringens &c. id præstet.

Neque vellem quis mihi illud opponat, quod olim Akinside Medicus Anglus, contra *Inflammatoriæ Dysenteriæ* genesim, siquidem negarat in inflammatis intestinis crebros secessus, cum intestinalis claudatur potius tubus, quam ut materiæ excernendæ det exitum; id enim & ego lubens concedo, si inflammatio exquisita, & magna fuerit; universali tamen illius negationi haud adscribo, si tanta eadem non extiterit.

Id autem notatu dignum est, annos quosdam dari, ubi hæc Dysenteria grassatur primario, ita quidem, ut omnes aliæ species rarissimæ videantur; nonnunquam integro anno *Dysenteria Inflammatoria* nulla, aut vix ulla occurrit, ita anno 1776. adulta æstate vix ulla hic, aut nulla *Dysenteria Inflammatoria* observabatur, pleræque erant *Biliosæ, Bilioso-Rheumaticæ*, sed præterito anno præter *Inflammatoriam*, vix aliam videre licuit.

Id universum observatis practicis respondet, Dysenteriam vernam, autumnalem, hyemalem, æstivam rarius, & non nisi ubi æstas paulo fuerit frigidior, Plethoricorum, Rusticorum, aut ex toto, aut ex parte saltem majore, minoreve *In-*

flammatoriam esse, grassarique iis potissimum annis, ubi cæteræ febres dominantes *inflammatorii* pariter sunt *genii*, grassabatur anno præterito in hac urbe, sed & *Febris Inflammatoria* toto anno dominatum tenebat.

Si adulta æstate Febres Putridæ de phlogosi aliquid participant, eo ipso tempore Dysenteria prædominantis febris sequitur genium, eritque aut ex *toto*, aut *magna* saltem ex *parte Inflammatoria.*

Hujusmodi *Inflammatorio-dysentericæ* febres ut enteritides spectandæ sunt; cautum profecto, atque emunctæ naris oportet esse Medicum, ne insidentem ventri phlogosim prætervideat; siquidem multa sunt, quæ decipiant; imponit primo, quemadmodum in omni sævissima sæpe enteritide, pulsus; est hic parvus, debilis, & sub digito evanescens, sævissima licet inflammatione in abdomine residente, sed & in *Dysenteria Inflammatoria* pulsus æque parvus, debilis, celer observatur.

Diversa pulsus plerumque est ratio, in intestinorum inflammatione observati, ac soleat observari in aliis partium aliarum inflammationibus; etenim pleræque inflammationes pulsum durum, fortem exhibent, rarissime valde acceleratum, & multo rarius debilem, evanescentem; verum tamen in abdominis inflammationibus pulsus sæpissime parvus est, & decipiens

Me-

Medicum, ita quidem ut is de vera inflammatione vel minimum cogitet, factis autem venæ sectionibus assurgit communiter pulsus, præsentiam periculi confirmans.

Verum saburræ quoque signa decipiunt; adest enim & in febre *Inflammatorio-dysenterica*, linguæ impuritas, oris amaror, vomitiones saburrales, biliosæ, eruginosæ spontaneæ; subinde vermes etiam excrenuntur, ita quidem ut dolorem abdominis refunderes in materiem acrem, & saburralem; licet potius adscribi, & reaffundi debeat in jamjam incipientem inflammationem; decipere itaque symptomata hæc saburralia possunt Medicum, eumque permovere, ut evacuans præscribat remedium, utpote utilissimum, si ea symptomata soli saburræ debeantur, sed hic certe nocivum valde.

Quare collecta in unum habeat signa, est necesse, Medicus, quibus armatus, feliciter, hostem insidiari, dignoscere valeat; ea vero sequentibus plerumque absolvuntur.

Spectanda est doloris remissio, intermissio, aut continuitas; si enim in abdomine Dysenterico dolor sit alicubi fixus, utut vagus in reliquis partibus, si is dolor fixus sit, & assiduus, ita ut nunquam remittat, aut si remittit, saltem non intermittat, si abdomen attactum paulo ru-

diorem non ferat, si præterea abdomen levissime sit tympaniticum, tumidulum, levissime percussum doleat, & resonet, qualiscunque sit pulsus, seu debilis, seu fortis; si præterea adfuerit ingens sitis, & calor, subitave virium prostratio, hostem mænia arietare puta; sed eo magis confirmaberis in tua diagnosi, si præcesserit morbi neglectus, inepta meticatio per vinosa, vinum rubrum medicatum Plebi adamatum adeo, si meris narcoticis, opiatis, vel adstringentibus morbus in principio tentatus fuerit, vel aromatibus, nuce myristica, aliisque similibus, aut si tempus paulo fuerit frigidius, si dolores enormes, si ipsa ægri Juvenis forte, & robusti conditio pro phlogosi loquatur, aut si & morbi alii inflammatorii eodem tempore grassentur.

Eadem antiphlogistica, eaque generosa in hac Dysenteriæ specie obtinet medendi methodus, quæ in enteritide, venæ sectionem celebrare, eamque etiam repetitam pro varia necessitate oportet; præsto sint balnea, fomenta, cataplasmata, potus copiosi emollientes, emulsa tepida ore assumpta, copiosi, inquam, sint potus; nullam enim ægritudinem affirmant Baglivius, Huxamus, Tissotus, & Zimmermannus, in qua tam frequentes potus sint necessarii, ac in Dysenteria; clysmata præterea emollientia parca dosi, ut reti-

ne-

eri poſſint in hac Dyſenteria plurimum proſunt: hac methodo omnes anni præteriti Dyſenterias in Noſocomiis SS. Trinitatis, & practico feliciter curatas vidi.

Nocent quæcunque aliarum virtutum ramedia in hac Dyſenteriæ ſpecie; ſic purgantia eccoprotica, rhabarbarina, emetica, narcotica, adſtringentia &c.

§. XVI.

Ad tertiæ Dyſenteriæ curam, quam *Bilioſam Dyſenteriam*, ſeu *Febrem Biloſam Dyſentericam*, dixeram, ducit ordo.

Dum copioſior bilis collectio, bilis acrioris, atque ita agentis, ut febrem accendat bilioſam, accedente inteſtinorum rheumate tali, quale requiritur ad Dyſenteriæ geneſim, ut ſuperius demonſtrabam, febris hæcce bilioſa nomen novum ſibi adſciſcit, diciturque *Febris Bilioſa Dyſenterica.*

Quibus characteribus hæ *Bilioſæ Dyſentericæ Febres* notentur, aliunde conſtat, iis ſcilicet, quæ materiem biliformem intra præcordia fluitantem denotant, ex humorum circumeuntium canalibus eo delatam pro magna parte, reliqua portione cum reliquis humoribus circulante, amarore oris jam ab initio continuo, vomitu bilioſæ materiæ, cum ſecuto quoddam juvamine; manifeſtæ quoque habentur certa ho-

horarum plerumque, aut dierum periodo, recurrentes febris exacerbationes, & remiſſiones non enim omni diei tempore, nec omnibus diebus æquali ratione dejiciunt, ſed ſuam dejectiones torminoſæ obſervant periodum, ut frequentiores modo, aucta ſcilicet febre, modo remiſſiore eadem facta, ipſæ quoque remittant; abdomen ſub ipſa alvi depoſitione, & momento ante eandem non raro vehementer dolet; mitius tamen, aut omnino non eo tempore, quo æger mox a ſeceſſu ſurexit; verum utut graviora tormina ægrum perſæpe vexent, venter tamen, niſi rudiſſima manu contrectatus, non dolet, nec mitius eadem remota, niſi adfuerit ſimul inflammatio, de qua mox egeram.

Sed in formanda diagnoſi, nunquam prætermittenda eſt anni conſtitutio, & alii tunc temporis regnantes morbi, ſiquidem hæc, ut in aliis quibuſcunque morbis, ita & hic qua magnetica acus, Medicum, eam conſulentem, dirigit.

Hæc Dyſenteriæ ſpecies niſi inſana medicatio acceſſerit, aut ægrorum ſocordia morbi initia contempſerit, ſi meraca, & ſine inflammatione fuerit, a periculo plerumque abeſt.

Methodus medendi febri huic Dyſentericæ tota in eo verſatur, ut morbus eminentior ſanetur, ea vero conſiſtit in remediorum ſaponaceorum, ſolventium,

ace-

acescentium usu, cui serius subjungi, aut interponi emeto — catharsis debet.

Emeto — catharticum certe præ solis cartharticis, iisque quibuscunque propinandum; nam educit id remedii genus quidquid alieni offendit in tubo alimentari qua data porta; sed & id quoque boni habet, quod finita purgatione, sudores plerumque moveantur, quibus motis rheuma abdominis una submovetur; unicum plerumque emeto-cartharticum profligando morbo par esse, rarius bis, rarissime ter propinandum, interjecta die una inter singulas emeto - cartharses, observata docent.

Nollem quis hæc ex contemplatione potius, quam observatione scripta putet; lætus enim recordor, hac methodo plures brevissimo tempore a Cel. meo Præceptore in Nosocomiis sanatos; si tamen criminari quis laudatam methodum vellet, is prius observationes Cel. Virorum, Elleri, Pringlii, Momro, Akinside, Tissoti, Zimmermanni, Ill. Præsidis consulat, & suam cum tantorum Virorum conferat praxim.

Raro solis purgantibus, hæc *Biliosa Dysenterica Febris* curatur, prout sola etiam *Febris Biliosa*, nisi ea mitior fuerit, & ipsa purgantia fuerint blandiora, antibiliosa, acescentia, eccoprotica, tamarindinata &c.

Rheum siquidem quacunque ratione propinatum, aut Myrobalani, aliaque huc

re-

revocanda, ſpem fallunt, niſi febre jam inclinata, & emeto-catharſi jam compluribus ante diebus præmiſſa.

Nocent æque remedia calefacientia, adſtringentia, adverſantur valdopere narcotica; neque Opium niſi tardius propinandum hic venit, & parce, & *Febre Bilioſa* ferme ex integro compoſita; male ſiquidem *Bilioſæ Febri* & Opium convenire is noverit, qui utriusque, & morbi, & remedii vim perſpectam habuerit, atque alterum cum altera contulerit: de morbi exordio loguor, & evacuantibus per artem nondum adhibitis, evacuationibus non factis, ubi Opio locum nullatenus eſſe credo, etſi morbo jam declinante, & Dyſenteria in Diarrhæam converſa, utile eſſe paregoricum queat, quin etiam neceſſarium, ſi modo roborantia, atque invigorantia remedia primas habeant.

De adſtringentibus valet idem, ea morbo incoanti haud convenire; ſed rejecta prius, quæ præcordiis inhæſerat, vetuſta, atque acri fæce, & languidiſſimis inteſtinis aſſumpta mox profundentibus, diuque, & cum virium jactura gravi, medicari potenter morbo poſſe.

Tormina in recenti ægritudine, Dyſuriam, Iſchuriamve mucilaginoſis ſi quis delinire ſolum ſtuduerit, actum agit, ſpaſmi dolorifici demitigari haud ſolent priusquam irritans ſtimulus excuſſus fuerit;

ex-

exterminato autem hoc ſeditionis Auctore, quidquid antea turbarum cauſatum fuerat, facili modo conquieſcit.

§. XVII.

Nonnunquam *Febris* adeſt *Originario-Putrida*, licet rarius, in qua ſi rheuma inteſtinorum adjungatur ſub iis conditionibus, quæ ad geneſim Dyſenteriæ requiruntur *Febris Putrida Dyſenterica*, ſeu *Synochus Putris Dyſenterica* habebitur.

Dyſenteriæ hujus diagnoſtici characteres iidem ſunt, qui *Simplicis Synochi Putris*; febris uno tenore decurrit ad ſpeciem mitis, reipſa gravis, pulſu debili, & accelerato, aut etiam naturali, etſi reliqua morbi ſymptomata magnas cæterarum functionum læſiones demonſtrent, cephalalgia ingens, ſtupor capitis, nite nocturnum præprimis delirium, oculi rubicundi, ſubflavi, ſubvirentes, lachrymoſi, lemoſi, pulverulenti, facies triſtis, flaveſcens, terrea, labia ſicca, lingua flava, vireſcens; mucoſa, ſicca, cruſtoſa, fulginoſa, plena anorexia, cutis ſicca, variæ nonnunquam cutis effloreſcentiæ, decubitus ſupinus ore adperto, & plura alia ex idea dictæ febris repetenda.

In curanda hac Dyſenteriæ ſpecie indicationes repetendæ ſunt ex genio *Putridæ Febris*, atque ex illis regulis, quæ obſer-

ſervandæ in cura harum Febrium proponuntur; totus vero eo Medentis directus ſit animus, ut, an omnis inflammatio abſit, illi conſtet, hanc ſiquidem præſentem fotu abdominis, & mucilaginoſo potu, quin phlebotomiis etiam delinire oportet; tum aut emeſi, atque hac crebrius, aut blanda catharſi præſto eſſe oportet, prout materies ſurſum, aut ad alvum inclinabit; Arnicæ demum radix plerumque complementum facit curationis; imo *Dyſenterias* hujusmodi *Putridas*, ſed absque notabili ſaburra, & omnis inflammationis expertes, radix hæc in initio mox propinata ſola ſanat, alvum pedetentim, & lente inhibendo, ventrisque ſenſim componendo tormina; nonnullis vomitum movet, aliis Dyſenteriam in Diarrhæam bona methamorphoſi convertit.

Verum alia quoque habetur origo hujus *Dyſentericæ Febris*: ipſa *Dyſenteria Bilioſa* nón raro in morbum putridum tranſit, ita quidem ut nomen ſuum deponat, & *Febris Putrida Dyſenterica* dicatur.

Diverſa autem ratione hæc fit methamorphoſis; potiſſimum vero *neglectu*; qui enim auxilia ſpernunt in morbi initio, vel qui remediis, iisque variis utuntur, his jam non remittere videtur febris, iterumque ſtatis temporibus intendi, quod in *Bilioſis Febribus* eſt ſolemne, ſed uno impetu, eoque accelerato fertur. Adeoque

que mutatur in continuam gravem, & illis ſtipatam ſymptomatibus, quorum complexus *Febrim Putridam* conſtituit.

His diuturnior ſolventium, emollientium, & tepidorum uſus fert opem; non raro etiam phlebotomia, utut partior, in initio prodeſt, tardius demum emetocatharſis, poſtquam ſcilicet, quam diuturnior, & intenſior neglecta febris, & inepta medicatio inteſtinis jam affricuerat, inflammatio fuerit abſterſa.

Si vero *Bilioſa Dyſenteria* venæ ſectionibus compluribus aggrediatur, ſanguine *ultra ægri vires, & exigentiam morbi* extracto, exaſperari biliformis materies incipit, atque intra corporis penetralia attrahitur, quaquaverſum diſpenſatur, & humores circumeuntes ſuo connubiò coinquinat. Adeoque *Febris Bilioſa Dyſenterica* malle venæ ſectionibus tentata, pariter in *Febrem Putridam Dyſentericam* convertitur: tales longiſſime abſunt a conditione inflammatoria; verum ardoribus peruruntur acerrimis, parvo, debili, ac celeri ſunt pulſu, febre aſſidua, eaque nunc *Putridiſſima* detinentur.

Arnicæ radix hoc rerum ſtatu præ quovis alio remedio ad dr. *ß* omni tri, vel quatrihorio data ſaluti eſt, in urgentiſſimo caſu etiam omni bihorio propinata.

Emeto-catharſim nullo modo hi ferunt, utut enim venter illuvie ſcateat,

nihilominus vel impurorum ſuccorum evacuatio reſiduas vitæ vires una atterreret; periculoſum igitur medicamentum evacuans vel per alvum, vel per emeſim eſſet, cum debiliſſimi, utut ſimul impuriſſimi, & humoribus pravis ſcatentes, evacuationes nullatenus ferant; ſerius quidem, atque refocillatis jam uſu radicis Arnicæ, vel Peruviano etiam cortice, aut alterius cujusdam antiſeptici remedii, viribus, ſerius, inquam, evacuatio convenit, qua in principio facta, fuiſſent enecti; verum evacuatis primis viis, ad priora reditus eſt faciendus.

Denique per *emetica nimium quantum repetita*, per *purgationes ultra modum iteratas*, *protractasque* in Bilioſis Dyſentericis Febribus, hæc *Putrida Dyſenteria* generatur; etenim hac ratione vires vitæ exhauriuntur, tenuiſſimo, & debiliſſimo ſunt pulſu, atque tandem ex κενεαγγεία morbo, & vitæ finem ponunt.

Deſertas nonnunquam jam res Arnicæ radix reſtituit; Theriaca Andromachi, ſtimulantia vinoſa, & totus calefacientium remediorum adparatus huc pertinet.

Hic caſus eſt, in quo regimen calefaciens, ſtimulans cardiacum locum habere optime poteſt.

§. XVIII.

§. XVIII.

Hucusque recenſitæ ſpecies pro *Benigna Dyſenteria* militant, *Maligna* illa eſt, quæ *Malignam Febrem* Matrem agnoſcit.

Varia *Malignitatis* apud Authores habetur notio; aliis enim *Maligna Febris* dicitur, quæ ad ſpeciem mitis, pulſum, urinas, calores naturales habet; attamen periculoſa ſubinde eſt, & plerumque ægrum morti tradit; aliis *Morbus malignus* is dicitur, qui inſolita habet ſymptomata nervea, convulſiones, ſubſultus, deliria præter modum; adeoque non tantum a morbi gravitate, ſed etiam a validiori affectu nervoſo *Malignitatem* menſurant; alii *Malignitatem* adeſſe tunc affirmant, dum morbus quidem nil habet extraordinarii, nulla ſymptomata ad ſpeciem gravia, ſed decurrat ut quivis alius morbus e. g. *bilioſus*, aut *putridus*, attamen ſi ſit rebellis, & pertinax, atque conſvetis remediis inſanabilis; verum inſolita ſymptomata aliis etiam Febribus communia ſunt; & ſi a pertinacia ad conſveta remedia *Malignitatis* notio deſummenda foret, ea primum poſt remediorum uſum haberetur; ſed an hoc practicum eſt?

Melius cum Cel. Tiſſoto, & Recentioribus pleriſque *Malignitatem* repeto a ſubita virium in initio ſtatim proſtratione,

ſine cognita alia cauſa, ſi clam quaſi irrideat ægro, eum repente proſternat, & vires tam animales, quam vitales projiciat, absque nota cauſa proſtrationis earundem.

Manifeſtæ autem cauſæ, quæ etiam ſubito proſternunt vires, ſequentes plerumque recenſentur: omnis evacuatio nimia, ſanguinis, ſeminis, fluxus alvini, cholerici &c.; plethora ad ſummum gradum aucta; repentina, & gravior inflammatio viſceris nobilioris, partis valde ſenſilis, inteſtinorum potiſſimum; ſaburra turgens; demum paroxiſmus hyſterius.

Dyſenteria Maligna, vel *Originaria* eſt, cauſam agnoſcens inſolitas, & fætentes caligines, corruptum ſumme aerem, calores ſummos, famem, caſtra valdopere humida; vel eſt *Factitia*; ſic ex *Bilioſa Dyſenteria* violentiori ira, eaque repetita *Malignam* deſcribit Cel. Zimmermann; ſed & mala methodo, ſtimulanti puta, & adſtringenti, ut Tiſſotus affirmat, cooperatur ad illius geneſim.

Dyſenteria Maligna prædici ferme poteſt ibi, ubi multi Dyſenterici in anguſto loco ægrotant; obſervatis quoque conſtat; quod Dyſenteria ſemper majorem *Malignitatem* habeat, quo maturius erumpit in anno; e contra minus quod ſit timenda, ſi primum in Auguſto, aut Sep-

Septembri initia sumnit (*eee*): cæterum illius diagnofis defummitur a fubita virium proftratione fine cognita caufa, magna præcordiorum anxietate, ftupore, & gravitate capitis, aliquando dolore intolerabili, dejectione, vel æquanimitate animi, & quadam morbi patientia, & tolerantia facili; momentaneis convulfionibus, voce valde debili, crebris animi deliquiis, aliquando Miliaribus, Petechiis, Morbillis, Aphtis in ore, pulfu valde debili, infpiratione in principio utplurimum difficili, noctes infomnes habentur, fæpe in principio placide delirant ægri, eodem aliquando increfcente, difficultas in initio fæpe obfervatur deglutiendi, quæ ut plurimum valde malum eft fignum.

Communiter accidit, ut vomitu vermes ejiciantur ab ægris, vel ut feceffu prodeant, vel ut in os, & fauces, usque ad nares internas afcendant, ut ipfi ægri digitis fibi eosdem auferre poffint; cave tamen, ne pro figno *Dyfenteriæ Malignæ* vermes hos habeas; fiquidem & in Epidemicis *Biliofis Dyfenteriis* crebro videntur.

Sæpius vomunt, & repetitis quidem vicibus, vomunt ægri viridia, æruginofa, fed fine levamine; aliquando, (malo qui-

 dem

(*eee*) Zimmermann. de Dyfent. c. X.

dem omine) vomitu etiam ſanguinem ejiciunt.

Dolor in inteſtinis cum periculo pari paſſu non ambulat; habentur enim ægri, qui de dolore prorſus non queruntur, aliis dolor multum eſt perceptibilis, intolerabilis aliis. Imus venter mox mollis, mox tenſus apparet; ſeceſſus mox frequentiſſimi, & copioſiſſimi, quod adeo periculoſum eſt, ut poſt duodecim horas perire ægri videantur, imo etiam pereant. Mox nil ferme alvo deponunt, intolerabili tantum teneſmo torquentur, & moriuntur in tribus, aut quatuor diebus, ſi ſeceſſus copioſiores non fiant. Alvus variat, modo mucoſa, modo ad nigrum, ad flavum, aut ad viridem colorem vergens, modo aquoſa; ſed ſimul valde frequens; modo aquoſo-ſanguinea; ſed tunc videtur æger continuo emaciari, turbari, inſenſilis fieri, & plerumque tertia die mori; aliquando ſeceſſus ſanguinei ſunt, aliquando nigri, mucoſi communius cum admixta materie chocolatam, & ſanguinem referente, ſed ſemper ultra modum fætentes. Seceſſus frequentes, fætidi cum creſcente delirio malum ſignum ſunt; contra ſi bilioſi fuerint, cum ſequente ſudore ſpem faciunt ſalutis. Urina ſtrangurioſa, aut integra illius retentio mox in principio malum præſagit. Inſuperabilis adeſt omnium ciborum nauſea, & in ſumma ſiti, ſummum potus tædium. Sin-

Singultus, crescens difficultas deglutitionis, tensio abdominis, siccitas, & nigredo linguæ, deliquia, gangrænescentes maculæ in variis corporis partibus, vicinam, & inevitabilem plerumque mortem prædicunt. Anxietatis imminutio, mollities abdominis, urinæ deponendæ facilitas, debilitatis decrementum, & potissimum somnus naturalis, sanationem promittunt.

Quamvis in cura cujuslibet Dysenteriæ puritatis aëris; omnium vero maxime in *Dysenteria Maligna*, habenda est ratio; quoniam maximum periculum ab impuritate ejusdem, quæ neque diæta, neque medicamentis resarciri potest, dependet; sed & summe necessaria hic est mundities, potissimum si plures una Dysenterici decumbant. Reliquam curam absolvunt ea, quæ in præcedenti Dysenteria laudabam, cum gradu majori solummodo ab ea differat; indicationes cæterum erunt: prostratas vires erigere, (nam exorbitantes in hac non dantur) excretiones langvidas promovere, profusas cohibere; demnm symptomatibus urgentioribus prospicere. Hic iterum casus est, ubi stimulantia cardiaca, excitantia, vinosa exhibere licet; hic Peruvianus cortex, Arnica, Camphora, Valeriana sylvestris, Angelica, Contrajerva, Serpentaria virginiana, Acida

mineralia &c. pro varia neceſſitate, locum habent.

§. XIX.

Intermittentem etiam *Dyſenteriam* nominabam, hæc ſtatis tantum horis redit, atque extra paroxiſmi tempora alvus compreſſa eſt; dum vero acceſſus febrilis adeſt, Dyſenteria quoque in conſpectum prodit, quæ merito *Febris Intermittens Dyſenterica* appellari meretur. Variam utique larvam induere *Intermittentem Febrem* novimus, ut modo forma apoplexiæ, doloris capitis, colicæ, cholerici fluxus ſtato tempore modo redeat, idem omnino & hic accidit, dum ſymptomate Dyſenterico ſe manifeſtat.

In hac profliganda ea omnino methodus eſt adhibenda, quam natura *Intermittentis Febris* admittit, ſolventibus, purgantibus, emeticis, roborantibus, ſtimulantibus, aut aliis quibuſcunque datis pro varia indicatione, & neceſſitate varia; corticis Peruviani uſus reliquam conficit curam.

§. XX.

Sub nomine *Dyſenteriæ Chronicæ* ea venit, quæ tres, quatuor, & ultra hebdomadas ſine eo, quod ſpes adhuc adſit il-

illius curæ, durat, sæpe per plures menses, imo nonnunquam & anno integro.

Causam agnoscit plerumque medicinam in morbi initio omnem neglectam, aut ejusdem nimis citam abstinentiam, errores magnos diæteticos, perversam curam, & crebras recidivas.

Adest totius corporis magna debilitas, appetitus valde parvus, concoctio adeo imminuta, ut non modo magna pressio regionis ventriculi post omnem ferme assumptum cibum sequatur, verum sæpe assumpta integra more Lienteriæ, immutata anno ejiciantur. Pulsus valde est debilis, & tardus; dejectiones coloris sunt ejusdem, ut in morbi initio; non tamen adeo copiosæ, dolore pauco, brevi evanido, sub ipsa solum dejectione modice percepto: purulenta aliquando ano redduntur, si alicubi suppurata in intestinis, aut ventriculo pars, in cavum suum pus fundens, materiem hanc eliminet.

Abominanda hæc Dysenteriæ est species, præ quacunque alia acutissima quamvis specie; remedia siquidem, & spem eludit Medici, atque ægros lentæ quidem, sed vix non certæ consignat morti, eos præcipue, qui florem ætatis superarunt; siquidem hi ex morbi diuturnitate potius, quam ejusdem vi pereunt.

Desinit etiam in morbos alios, potissimum autem in Hydropem.

Dyſenteriæ hujus conditio cum *rheumatica*, aut *arthritica materie* comparari bene poſſe videtur, articulis tumentibus pertinaciter infixa, indeque non dimovenda, ut idem omnino putandus ſit morbus, eademque materialis cauſa, ſed diſpari fixa loco.

Secta horum cadavera phlogoſim chronicam, & duritiem, rigiditatemque inteſtinorum craſſorum potiſſimum exhibent.

Cave ne in ea adhibeas medicamenta draſtica, eaque continues, ſint emetica, aut purgantia; quoniam atterruntur ita ægri vires, neque eum curabis niſi tempore, & apta medela nonniſi cunctando reſtitues rem; feret opem diæta tenuis, facta ex lacte potiſſimum, oryza, radice ſaleb; juſculis tenuibus carneis; potus ſit decoctum hordei, oryzæ, aut panis, vel emulſum amygdalinum; bene induti accedant ægri, & a ſuppreſſione perſpirabilis materiei quammaxime caveant; identidem propinetur purgans eccoproticum, cui ſcopo optime ſatisfacit purgans mannatum, vel Tinctura Rhei aquoſa adeo in tali caſu a Cel. Zimmermanno commendata.

Adſtringentibus, & opiatis cautiſſime eſt mercandum, & ſola rariſſime, aut vix unquam ſunt exhibenda, teſte experientia Cel. Virorum.

§. XXI.

§. XXI.

Quæ hucusque retuli, *Simplicis Dysenteriæ* ſpecies ſpectabant; ad *Compoſitas* jam inſtituti ſuadet ratio: horum primo eam oxponam, quam *Rheumatico-bilioſam* appellabam, e binis veluti elementis conflatam, cujus geneſim, & indolem ſequentibus complectar.

Ventriculum, & inteſtina adulta æſtate, & ineunte autumno plus ſolito languere, & ſorde biliformi gravari non raro, & crebrius, quam aliis temporibus, conſtat vel in vulgus ipſum.

Saburra hæc temporum viciſſitidine, & appetente brumali frigore ab invigorato ſyſtemate gaſtrico ſenſim abigitur, immutatur, eliminatur, viis, & modis variis; at ſunt quibus abundantior bilis inſidet, quibus ventriculus eſt imbecilior, & quibus materies ea, quam abundare dixi, efficit morbum *bilioſum*, e. g. *Biloſam Febrem*, *Choleram morbum* &c.; verum tamen nondum Dyſenteriam. Fac jam Homini cruditate bilioſa laboranti, quæ forte hucusque iners delituiſſet, donec annua vice fuiſſet mutata; fac, inquam huic Homini corpus perfrigerari, præhendique illa Dyſenteria, quam ſupra deſcripſi, *Deſtillatoria, Seroſa, Rheumatica Simplici,* ægrotabit jam talis Homo & *Rheumate inteſtinorum* a perfrigeratione orto, (quod vel

vel ſolum Dyſenteriæ primam ſpeciem facit) & *cruditate bilioſa*, quam ipſum rheuma mole auxit, atque acriorem reddidit, quamve gaſtricum ſyſtema ob defluxionem modo irritatum, & exquiſitius ſentiens, graviſſime feret.

Dyſenteriæ hujus ſpecies febre *evidenti* quidem caret, non tamen omni *motu febrili*; atque univerſim, utut non ignorem Dyſenterias febre expertes deſcribi, earum tamen vidi nullam, febre penitus deſtitutam; verum hi febrem forte, quæ *exigua* fuerat, *nullam* prorſus & Ægri, & Medici putarunt.

En geneſim *Compoſitæ* hujus *Dyſenteriæ* ex ſuperiori, quam *ſeroſum*, & *ſimplex rheuma* facit, ſpecie, & ex *materie bilioſa commota*, binis illis, quæ mox dixeram elementis.

A *Simplici Rheumatica* ſequentibus potiſſimum diſtingvitur characteribus. Qui proximis diebus Dyſenteriam ſunt experturi, ventriculi pondus per aliquod ante morbum tempus queruntur, aut accuſant matutinum oris amarorem, aut ſudores præter morem nocturnos, nidoroſos, & ſomnum turbatum; quibuſdam alvus antea ſine torminibus fluit, eaque ſubſidente ſuapte, aut intempeſtive cohibita, accedit hæc *inteſtinorum difficultas*. Nonnullis abdomen levi ſubinde, & fugitivo per vices dolore, aut flatu erebro perſtringitur,

al-

alvo adhuc ordinata, donec elapfis aliquot diebus, Dyfenteria adoriatur; in aliis præcedunt futuri morbi indicia. Morbum vero jamjam prefentem ea omnia committantur, quæ biliformem faburram circa præcordia collectam indicant, quæve ex aliorum morborum explicatione aliunde nota abunde funt.

Ea quæ in *Simplici Rheumatica Dyfentiria* allata fuere remedia, cum hac haud congruunt, nifi commotam bilem eduxeris, atque ex compofito fimplicem feceris morbum.

At non eadem eft omnibus ventrem purgandi methodus, fiquidem multis vomitoria placent; non pauci pro purgante falino, mannato, tamarindinato, rhabarbarino &c. blande alvum movente, pugnant, efficatius tamen, ut §. XVI. monueram, & plures emeto-catharfis, & vomitorium levat; everfo fiquidem ita ventriculo, turbæ plerumque fuapte, & quin detur narcoticum, componi, & ægri in placidos fomnos, atque inter dormiendum in fudores labuntur; unde fic pharmaco bilis abftergitur, & fudoribus rheuma inteftinorum.

Pro canone vero ftaturatur, ut faburra ventrem infimum, & inteftina craffa occupans, blande per feceffus evocetur, materies contra furfum turgens, atque exitum per os moliens, vomitu, utram-

que

que viam affectans, emeto-catharsi excutiatur.

Hæc illa Dysenteriæ est species, quæ propinato evacuante pharmaco, medicinam sopientem, & diaphoreticam amat; talem quoque videtur Sydenhamus, non solo laudando, ut nonnullas alias, sanasse, sed catharsi, eaque repetita, opio primum a purgante propinato, atque in plenam usque sanitatem protracto.

Medentur huic fructus Horræi quicunque bene maturi, fibrosis, & duris eorum partibus rejectis, succus Uvarum largiter haustus, siquidem mitior illa fuerit, nec a saburra copiosissima producta; his enim materies saburralis solvitur, quo opportunior emesi aut catharsi efficitur, vel vero ipsimet purgantis remedii simul vices subeunt, Dysenteriam in Diarrhæam salutarem, & curatu facilem convertendo; Convalescentes tamen a largiori eorundem usu arcendi sunt; utpote nimium debilitantium longuidas ventriculi, firmandas potius vires.

§. XXII.

Frequentissima est combinatio *Dysenteriæ Biliosæ* cum *Inflammatoria*, ut ex illarum connubio, *Inflammatorio-biliosa* habeatur *Dysenteria*. In Dysenteria observatur inflammatio sæpenumero, ut superius

loquebar, præcipue verno tempore; ſed & in *Febris Bilioſæ Diſentericæ* initio quoque, ſi æger robuſtus fuerit, bene valens, plethoricus, pleni, ſtricti corporis; ſi morbus calido regimine fuerit in initio tractatus, opio, rheo, myrobalanis, aromatibus, adſtringentibus, alumine ut Ruſticorum hinc inde mos viget, ſucco catechu, aut vino rubro, apud Plebem adeo in Dyſenteria adamato. Verum illæ quoque Dyſenteriæ ſolent plerumque *inflammatorii* quid habere, ubi febris reliqua dominans aliquid phlogoſeos ſimul habuerit; quare ſi æſtiva febris tunc temporis dominans, ejus indolis fuerit, ut initio ſaltem unam alteramve venæ ſectionem expoſcat, tunc etiam ejusdem tempeſtatis Dyſenteria pariter cum phlogoſi erit combinata.

Id univerſim notandum occurrit, Dyſenteriam cujuscunque anni aliquid habere cum morbo dominante communis, cum febre annua, ita quidem, ut ex idea dominantis morbi deſummenda quoque ſit Dyſenteriæ medendi methodus; ob eandem rationem Dyſenteriæ vernæ plerumque phlogiſticæ ſunt, amant ſangvinis detractionem, mere emollientia, non raro etiam oleoſa, rariſſime autem emetica, plerumque enim Dyſenteria verna ad ſpeciem & claſſem *Febrium Inflammatoriarum* pertinet.

Capi hinc poteſt, quomodo venæ ſectio in Dyſenteria laudari a quibusdam, tanquam remedium ſumme neceſſarium, potuerit, ſine quo vix ullæ poſſunt Dyſenteriæ ſanari; equidem venæ ſectionum laudes nimium deductæ fuerunt ad omnes amnino Dyſenterias, ubi ſolummodo *Dyſenteriæ Inflammatoriæ*, & illi, de qua mox agebam, *Inflammatorio - bilioſæ*, aut etiam *Putrido - inflammatoriæ* detractio ſanguinis quadrat; ſed & Cataplaſma emolliens toti abdomini adplicatum fert opem, & totus adparatus antiphlogiſticus, donec, abſterſa phlogoſi, evacuantibus ſurſum, aut deorſum fiat locus.

Unam alteramve hoc anno jam videre licuit Dyſenteriam *hujuscemodi Compoſitam* in toties memoratis Noſocomiis, rariorem *meracam Bilioſam*, quæ recenſita ſua methodo feliciter curabantur.

De Dyſenteria *Putrido- inflammatoria* eadem prorſus notanda occurrunt, quæ de *Bilioſo - inflammatoria* modo dicebam: id univerſim in omni complicatione obſervandum venit, ut urgentiori malo occuratur primo, tum reliqua artis legibus ſubjiciantur.

§. XXIII.

Supereſt, ut quædam dicantur de aliis morbis, Dyſenteriam externo habitu re-

referentibus, ſeu de *Dyſenteriis Spuriis*, de illis morbis, qui cum Dyſenteriis, ſed ſatis male ſæpenumero, confundi ſolent.

Dyſenteria *Exquiſita*, Dyſenteria *Vera*, illa appellari meretur, in cujus deſcriptione hucusque immorabar; at vero ſi quocunque anni tempore reſinam e. g. purgantem male ſubactam, & inteſtinorum plicis poſtea pertinacius adhærentem quis devorarit, in Dyſenteriæ ſpeciem incidit, æſtivæ Dyſenteriæ analogam; idem etiam illis ſolet evenire, quorum inteſtina aliud quodcunque acre, aut etiam vermes rodunt; unde frequentiſſimæ, tenesmodeis, torminoſæ, mucoſæ, cruentæ dejectiones habentur; erit *Diarrhœa torminoſa*, erit Dyſenteriæ ſpecies, ſed *Dyſenteriæ Spuriæ*; ſic ſi alvus torminoſa ab acri acido, muriatico, rancido, aut putrido, a pure ipſo, uti ſubinde ſub ultima Phthiſeos tempora cantingit, ab acri ichoroſo, ab acri cancroſo; prouti fit ſi ulcus in abdomine hæreat, & ichor, aut pus ad inteſtina deferatur poſt inflammatam, & ſuppuratam ventriculi, aut inteſtini partem, aut ex ſuppurata hepatis portione per ductum hepaticum delata materie ſanguineo-bilioſa ad inteſtina, uti & per ductum pancreaticum ad cavum inteſtinalem, ex pancreatis ſuppurata parte; ab omnibus hiſce acrimoniis alvus fre-

quens orietur, torminosa, tenesmodes, seu Dysenteria, sed *Spuria*, Dysenteria toto (ut ita dicam) cælo diversa ab iis speciebus, quas hucusque commemoravi.

Non omnis profecto alvus cruenta, ut alias monui, frequens, torminosa, & tenesmodes, *Dysenteriæ* meretur nomen: habentur nonnulli Homines, quibus vasa sanguifera intestini recti, seu hæmorrhoidalia vasa multo sanguine infarcta sunt, quæ distenta, dolorem, pruritum dein in ano, tum borborigmos, demum tormina, ανω, & κατω erumpentes flatus, tandem etiam motus febriles, anxietates, præcordiorum tensiones, & palpitationes excitant, strangulatus humorum, & difficiles sanguinis per abdominalia vasa circulos.

Causa horum symptomatum circulus est, appellamus talem morbum *Colicam hæmorrhoidalem* si alvus nondum fuerit cruentata, & res tota intra dolores colicos consistat; accedit demum alvus frequens, parca, dolorifica, tenesmodes, item intractio ani talis, ut nequidem, aut nonnisi difficillime enema adplicari possit, adest tandem Stranguria, quin & Ischuria ipsa; alvum cruentam, quæ hoc rerum statu sequitur *Dysenteriam* appellare neutiquam convenit.

Cruenta hæmorrhoidalis hæc alvus a Dysenteria distinguitur notis sequentibus:

Imo

1*mo* quod in fluxu hæmorrhoidali adſint ſymptomata ſuperius deſcripta, ita ut nulla ſaburræ bilioſæ ſigna obſerventur; quæ tamen plerumque obſervari ſolent in vera Dyſenteria. 2*do* in fluxu hæmorrhoidali ſimul juncta ſunt tubercula hæmorrhoidalia externa viſu, aut interna digito exploranda. 3*tio* fluxus hic hæmorrhoidalis quocunque anni tempore obſervari ſolet, ubi e contra Dyſenteria *epidemice* plerumque graſſatur, & certas anni partes amat, adultam plerumque æſtatem, & autumni initia infeſtat; præterea fluxus hæmorrhoidalis non quoſcunque invadit; ſed nonnullos præ aliis jam ſæpenumero obnoxios, ſecus ac ſolet fieri in Dyſenteria, quæ nullum ſexus, ætatis, aut vitæ rationis diſcrimen agnoſcit. 4*to* Colica hæmorrhoidalis a lumbis incipit, a partibus ano vicinis, ſed longe alius ſymptomatum ſucceſſus obſervari ſolet in Dyſenteria; etenim in hac malum plerumque orditur a ventriculo, cardialgia, & a ſupremis abdominis partibus, interne dolore ſcindente, torminoſo. 5*to* ſanguis in Dyſenteria aut purus ſubinde abit, aut cum fæcibus intime commixtus, in fluxu vero hæmorrhoidali fæces ſanguini commixtæ non ſunt, ſed has aut ſequitur, aut præcedit excretio cruenta ſanguinis, ita ut fæces, & ſanguis ſeorſim plerumque in excipulo ſpectentur; ſed & alius fæcum

conſpectus eſt in Dyſenteria, ac eſſe ſalet in hæmorrhoidibus; etenim fæces Dyſentericæ ſunt ſæpenumero ſimul viridescentes, coloris herbacei; ſæpe mucoſæ, aut mucoſo-cruentæ; in hæmorrhoidibus vero ſolummodo aut mucoſæ, aut cruentæ, nunquam autem, aut rariſſime virideſcentes.

In Colica hæmorrhoidali ſi fiant tubercula ſubito, necdum ſanguis grumoſus ſit factus, hyrudines applicabis; ſi autem inveterata, & ſanguis grumoſus, lanceolæ potius erit locus, ſiquidem abfuerit inflammatio, neque tubercula ſymptomatica, aut ex laxitate fuerint orta.

Conveniunt (inſecura licet ſint, & inflammationem potius ſæpenumero excitent) conveniunt, inquam, aloetica &c., hæmorrhoides pellentia tunc ſolummodo, ſi hæmorrhoides criticæ fuerint; ſi ſcilicet fuerint in aſuetis, ſi facile pelli poſſint, ſi pariter jam aliquot guttæ fluxerint, ſi aliæ aliarum partium hæmorrhagiæ non ſint timendæ; ſed ſanguis verſus hæmorrhoides per ſua ſigna ſolummodo pelli intelligatur, nullaque ſigna adſint, viam ſummere verſus Pulmones, Caput &c.; ſi in mucoſis, pituitoſis &c.

Alius itidem morbus eſt, qui minus expertis *Dyſenteriam* mentitur; obſervantur Homines, quorum ſanguifera vaſa non in recto ſolummodo inteſtino, ſed in ileo quo-

quoque, in jejuno, in duodeno, in ipso adeo ventriculo sita, varicosa hinc inde sunt, quibus hæc vasa intestinorum, & ventriculi multo sanguine turgent, quemadmodum in Fæminis e. g. gravidis crura varicosa, & femora conspiciuntur; suapte rumpuntur varices, & sanguinem fundunt, sic etiam intestinorum varices, & ipsius ventriculi rumpi nonnunquam assero, quæ dein affectio varia, prout vario in loco hæc vasorum varicosorum fit ruptura, sortitur nomina; quare si e. g. varicibus intestini recti disruptis, sanguis alvo prodeat, cum symptomatibus paulo antea descriptis; morbus tunc appellabitur *fluxus hæmorrhoidum internarum*; si vero intestini coli, cæci, ilei, aut jejuni varices sanguinem fundant, affectio talis simpliciter *cruenta alvus* audit; quod si grumosus alvo sanguis reddatur, *atræ bilis per alvum dejectio* tunc dicetur; si ventriculi varicosa rumpantur vasa, *vomitus cruentus*, ita simpliciter dictus, habebitur; si demum sanguis is ipse vomitu rejectus grumosus sit, piceusque *atræ bilis rejectio per os* vocabitur, seu etiam alio nomine *Morbus Niger* Hippocratis: alvus ejusmodi cruenta a varice cujusdam intestini altius locati male cum Dysenteria confundetur; sed alia, prout mox notavi, sortitur nomina, sua quæquæ methodo auferenda.

 §. XXIV.

§. XXIV.

Quanta eaque ſibi oppoſita ex hucusque ennaratis combinari non poſſunt? cur diverſis annis diverſa ſit eidem Authori commendata antidyſenterica methodus? eam certe ob rationem, quod diverſis annis, diverſa fuerit Dyſenteriæ complicatio; itidem cur eodem ſæpe anno diverſa pariter ab eodem Medico medendi methodus adhiberi debuerit? ratio inde petenda, quod eodem anno diverſa ſæpe ſpecies Dyſenteriæ regnet, modo *Bilioſa*, *Inflammatoria*, *Putrida* &c. modo; ſed & id patet, quare non eadem in eodem Homine, & eodem in morbo medendi methodus valeat; novimus enim & diverſa Dyſenteriæ ſtadia, & diverſas Dyſenterias etiam ſeſe invicem excipientes eodem in Homine.

Quam male igitur eandem in omni Dyſenteria medendi rationem ſequuntur ii, quibus nomina pro rebus ſunt, & quam vana ſpes ſit remedii *univerſalis Antidyſenterici* ex varia hucusque deſcripta Dyſenteriæ ſpecie in confeſſo eſt; ſed remediis variis in cura Dyſenteriæ opus eſſe conſtabit morbi diverſiſſimam faciem non ignorantibus.

Quare nec *Radix Ipecacuanhæ* ut illius Inventori, vel potius primo Encomiaſtæ Helvetio eſt viſum, *ſpecifici* quid poſ-

possidet, cujus vis omnis residet in emesi, & forte etiam in vi parumper roborante. *Vitrum Antimonii ceratum vim* eam *specificam* habet, quam omnia emetica, emeto-catharthica; accedit quod illius usus insecurus sit ob notas jam in chemicis rationes; etenim certa dosis hujus vitri determinari nequit, etiamsi a gr. V — X. ad XV. propinetur, cum pro diversa præparatione, modo plus, modo minus sit cera involutum, atque adeo mox plus, mox minus sit drasticum. Egregia eo dumtaxat in casu remedia, ubi primæ viæ colluviem materiæ pro causa habent, vel ubi derivata aliorsum materia, naturaliter alvo exitura, diathesis diarrhæica, aut dysenterica intestinorum tollitur.

Neque *Simarubæ cortex*, aut *Lysimachia* planta cum reliquis *Adstringentibus*, ipsis adeo variis *Boli* speciebus; sed celebranda modo in ea morbi specie, quæ a nervorum irritabilitate, aut etiam laxitate oritur; *Bolus* præterea innocua lenitate quamvis acrimoniam demulcendo, simul involvendo acre irritans dejectiones alvinas partiores reddit; secus enim Lupum in stabulo claudentes augent malum, tormina, febrim, calores, dolores præcordiorum, hæmoptoën causant, intestinorum inflammationes, & lethalem gangrænam; vel præcipitant ægrum in Colicam chronicam cum summa alvi constipatione, in

Hecticam, Icterum, Tympanitidem, Hydropem (*fff*).

Neque *Radix Saleb Antidysenterica* est, nisi in casu inflammatorio, & ubi muci intestina naturaliter oblinientis ac defendentis defectu, Dysenteria continuat; eadem ratione *oleosa, demulcentia,* & alia *mucilaginosa* quatenus involvunt acre, ut stimulare ultra non possit, vel quatenus intestinorum nervos ita defendunt, ut stimulo affici ultra nequeant, vel dum quid inflammatorii adest, *Antidysenterici* nomen merentur; his *Sebum Caprinum, Ceratum rosaceum* Galeni, & *Ceram albam* liquatam in lacte juxta Degnerum quoque adnumera.

Opio ipso *specifici* in Dysenteria nulla est prærogativa, nisi quod expulso hoste, aut multum saltem enervato, irritatos nervos pacet, sicque motum peristalticum exorbitantem moderetur, & solutis intestinorum spasmis, ventris tormina, vi flatuum producta, compescat, vel & Dysenteriæ primam speciem, perspirabile movendo, sopit.

In *Rheo* quoque nulla est *specifica vis* quærenda, idem paulo rarius convenit quacumque detur ratione, & forma, præcipue febre majori præsente; tunc tan-

---

(*fff*) Zimm. de Dysent. c. 7.

tantum locum habiturum, dum evacuare, & roborare simul erit indicatio: de *Myrobalanis* idem propemodum puta.

Sunt qui specifice *Sperma Ceti*, *Priapum Tauri*, & *Cervi*, *pulverem e C. C.*, aut *Cranio humano*, *ossis Sepiæ*, *Ceræ hispanicæ* laudant, alii *Aquam rosarum*, in qua solutum est *Aurum*, alii exsiccatas, & pulveratas Equæ *Secundinas*, alii intincti *lintei* in *sanguine Leporis*, morsu canis interfecti, exsiccati, & in vino macerati usum celebrant, alii vel ipsum *Arsenicum*, alii alia similia, quæ quantum in Dysenteria valeant, & quam parum *specifici* mereantur nomen, is facile noverit, qui & naturam morbi, & horum perspectas habuerit vires.

§. XXV.

Quosnam exitus Dysenteria communiter habeat, paucis exponam: ii vero ut morborum omnium, sunt vel in sanitatem, vel in alium morbum, aut denique in mortem.

In plerisque, nisi *Maligna* fuerit, si bona accedat methodus, abit directa, & optata via in sanitatem.

In aliis indicata methodo, seu evacuante, seu antiphlogistica, aut quacunque alia consopitis torminibus, alvus subinde fluit indesinenter diebus multis, quin &

ſeptimanis integris Dyſenteria in *Diarrhæam* abeunte, bonam quidem niſi diuturnior eſſet, & ob amiſſum inteſtinorum robur, difficulter ſupprimeretur, & prohiberet convaleſcenticam, eamque tardam, difficilemque redderet.

Radix Arnicæ pulverata, aut infuſa compluribus cum emolumento exhibetur, quibusdam tonica quoque alia, aliis & Arnica, & tonica: augent alia quæcunque Diarrhæam, ſenſiliſſima inteſtina ſtimulando mechanico more, prodeſt mucilaginoſum quoddam remedium, opiato ad veſperam interpoſito; ſæpius Veſicans ipſum cum levamine applicatur.

Dyſenteria ſubinde plurimum remittit, ut & ſeceſſus rariores ſint, & vix torminoſi, dolore brevi evanido, & ſub ipſa ſolum dejectione percepto, ſed multis ſeptimanis durantes, difficilesque curatu, *Dyſenteria* modo *Chronica* priorem excipiente, de qua uberius §. XX. nonnihil agebam.

Morbi articulorum chronici poſt illas Dyſenterias vel maxime obſervantur, quæ intempeſtivo opiatorum uſu fuere compreſſæ, rheumate inteſtinorum ſubito evaneſcente, atque delato ad articulos, delato ad humerum, nucham, occiput, manuum carpos, genua &c.

Interim non ſcio, an non ſit hæc felix morbi converſio in *articularem*; videtur

tur profecto facilior, comodiorque curatio *articularis*, quam *Dysenterici* gravioris potissimum morbi, non vero *Simplicis* e. g. *Biliosæ Dysenteriæ*, utpote quæ & cito, & multo facilius, ac *articularis* morbus medelam admittit, utut optima sit illa curatio, ubi morbus *Dysentericus* absque methastasi sanatur.

Subinde Pulmones ægrotare veluti *Catarrho* incipiunt, ut primum a Dysenteria mitius habetur æger, aut ex eadem convalescit: quibusdam a Dysenteria *aures tiniunt*, cum aliqua surditate. Rarius morbo intestinorum jam curato, malum ad *Ventriculum* vertitur, ubi *ingens* quasi *pondus* percipitur.

Nonnunquam mitigatis jam Dysentericis symptomatibus, pectus valdopere opprimi, aut latus velut *Pleuritide* affici incipit, citra tamen magnam, ac manifestam febrem, rheumate modo in pleuram, aut musculos intercostales irruente: Phthisis causatur sæpius quædam *Spuriæ* species, plerumque tamen sanationem admittentis: præcipue si cura lactea, aut potius ea, quæ sero lactis, lacte ebutyrato absolvitur, accedat.

Fixum subinde hoc rheuma uni loco adhæret; nonnunquam vero vage, atque errabunde discurrit, ut modo hanc, modo aliam vellicet partem.

In-

Intra non multos dies hæc destillatio evanescit, in quamcunque demum pertem ceciderit, sua sponte, seu etiam aptis remediis.

Huic scopo diaphoresis movenda potu tepido, floribus sambuci medicato, & stibio diaphoretico non abluto; decocta radicis bardanæ &c., serum lactis, etiam admotum vesicans, prosunt.

Crurum oedema, quod diuturnum alvi fluxum excipit, stomachica, invigorantia, frictio, & tempus tandem ipsum dispellit. At caute invigorantibus mercandum docet experientia, suadet ratio; ne dum corroborare ventriculum est animus, eidem ingerantur, quæ nimia sint, aut mole ipsa, aut vi; languidissimum enim æque, ac debilissimum ventriculum mitissima tantummodo tonica reficiunt, offendunt fortiora. Diæta medicatrix, & auxilium ab ipso tempore petitum, potiora sunt hoc alvi fluxu laborantium, indeque convalescentium adjumenta.

Ad Vesicam morbus nonnullis decumbit, ita ut Dysenteria repente subsistat, orta ingenti *mingendi difficultate*, aut etiam *lotii plena suppressione*; alii sanata alvo, *pondus* tantum in *pube* percipiunt: nonnulli Dysenteria vigente adhuc *moleste mingunt*.

Dysuriam post Dysenteriam emollientia, emulsa interne assumpta, ad putem

ca-

cataplasmatibus emollientibus applicatis, feliciter tollunt.

Est quoque Dysenteriæ exitus in *Hydropem* in sexu potissimum sequiori, post *Dysenteriam Chronicam* præprimis insequentem.

Sub ultimos Dysenteriæ dies, eaque in alvi indolentem fluxum faciscente, plerisque crura, subin & femora albo phlegmate intumescunt; nonnullis abdomen quoque, & universum corpus. Quibus solum pedes, & crura tumida adparent lenia tonica, grata cordiaca, amara &c., & crurum frictiones aromaticæ, atque tempus ipsum remedio sunt; quibus autem totum corpus intumescit laboriosior est cura: juvat somnus parcus, exercitatio pro viribus corporis, diuretica ex mitioribus, ubi præprimis extractum Lactucæ virosæ suas laudes promeruit.

Sed etiam *Biliosa* potissimum *Dysenteria* desinit in *Dysenteriam Intermittentem*, aut etiam in *Febrem tertianam* sine Dysenterico symptomate, vel denique in *Dysenteriam Putridam*, de quibus, abunde superius me egisse, credo.

Dysentericorum symptomatum agmen plerumque *Tenesmus* claudit, diuturnus subinde compluribus septimanis observante Sydenhamo ægros excruciat; videtur idem omnino morbus esse cum Dysenteria, *sede* solum diversus, & *magnitudine minor*,

nor; si enim potior crassorum, Colique præcipue intestini tractus, quam præcipuam, potioremque Dysenteriæ provinciam §. IV. ostendebam, eo rheumate, atque eo modo laboret, quo id ad constituendam *intestinorum difficultatem* requiri superius ostendebam, Dysenteriam adesse in confesso est; rheumate autem Dysenterico sua ampliori illa sede moto, atque intra angustos solum intestini Recti, aut ejusdem extremæ tantum oræ cancellos concluso, *Dysenteria Recti* solummodo intestini aderit, sive mutato nomine *Tenesmus*.

Ea Tenesmum levant, quæ morbum principem sanant, evacuantia ανω, aut κατω, potus emollientes, enemata emollientia, emolliendo discutientia, venæ sectio, hyrudines, pro intensitate, & indole mali ægros solantur; imo & vesicans ad os sacrum positum, eo scopo, nt materies rheumatica ibi fixius hærens evocetur, nonnunquam etiam laudani usus per plures septimanas, more Sydenhamiano, fert opem; qui si tamen omnibus his adplicatis protrahatur, curatur solo tempore.

Verum alia quoque habetur *Tenesmi* species ab hæmorrhoidum tumore dolente, ab hæmorrhoidum irritatarum tuberculis.

Hæmorrhoidalis hic *Tenesmus* in Viris, iisque robustioribus frequentius observatur,

fre-

frequentius quoque in Dyſenteria autumnali, quam æſtiva.

Teneſmo hujuſcemodi medetur emulſio, & mere emollientia ore aſſumpta, injecta ano ea copia, ut retineri poſſint, etiam hyrudines applicatæ; abſtinendum vero ab opiatis, utpote malum augentibus.

Denique *Teneſmus* adeſſe poteſt a locali inteſtini Recti inflammatione idem irritante, aut etiam ab eodem inteſtino exulcerato, quæ propriis noſcenda ſignis, & propria methodo aliunde nota ſananda veniunt.

Ultimus denique, iſque lugubris Dyſenteriæ eſt exitus in mortem, in vigore morbi, mali magnitudine potiſſimum in *Dyſenteria Inflammatoria*, aut χενεαγγεια, vel tabe, evacuatis diuturnitate morbi humoribus, vel in corpore cacochymico gangræna inteſtinorum necat, potiſſimum vero fatali inteſtinorum *Eryſipelate*, *Eryſipelate* potiſſimum *Bullato*; noſcitur volutatione, jactitatione, dolore intolerebili, accerrimo, eodem ſubito, & ſine cauſa remittente, manente pulſu debili, intermittente, celeri, ſudore largo, frigido, univerſali, in magnas guttas collecto, extremorum frigore marmoreo, apice naſi, & linguæ frigido, facie hippocratica, manente acie mentis, imo aucta non raro, delirio placido, taciturno, atonia inteſti-

no-

norum, methæoriſmo gangrænoſo, alvo fætida, cineritia, ichoroſa, livida, nigra, cadaveroſa, fæcum ſine ſenſu ægri demiſſione; plurimum quoque ad hanc diagnoſim confert, ſi alicubi externe prius adfuerit, vel actu adſit *Eryſipelas.*

§. XXVI.

Nullam certiorem *Prophylaxim* novi, quam quæ æſtuantis corporis, & profuſius perſpirantis refrigerium repentinum, & auræ frigidioris adflatum vitat; novi optime, perfrigerationem præcipuam eſſe excitantem morbi Dyſenterici cauſam, hinc quandiu hæcce ægroto applicata manſerit, tamdiu nulla ſpes curationis, etiam exquiſitiſſimis remediis in auxilium vocatis, ſupererit: difficillimum quidem eſt ægrum a perfrigeratione cohibere morbi tempore, cum ſæpe vigeſies, quadrageſies, etiam centies una nocte ſurgant ad deponendam alvum; quare ſurgendo continuo male contecti, nudis pedibus noctibus ſæpe perquam frigidis, morbi cauſas identidem de novo repetunt; juvat igitur ægros tibialibus, aut veſtitu alio contra frigus nocturnum potiſſimum munire, eamque rem non inter levioris momenti cautelas reponerem; verum inter illas, a quibus potiſſima curationis pars dependet; quare ſolaminis plurimum experiuntur, ſi in lecto

lecto manere jubeantur ægri, iisque supponantur excipula, in quæ vel decumbentes alvum ponant, si præterea dolens abdomen molli, eoque tepido cataplasmate foveatur.

Vitato ejusmodi refrigerio, cruditatem quoque, & saburralia vitia vitanda sunt, quæ licet Dysenteriam sola non producant; corpus tamen debilitando, invitant eandem, redduntque graviorem præsentem.

Proderit quoque præter hanc perfrigerationis, & cruditatis fugam, leni tonico vim primarum viarum sustinere, si fors debiles fuerint.

Frustra quæritur remedium *prophylacticum* Dysenteriæ in *frequenti alvina purgatione*; hanc siquidem noxiam potius arbitror, nisi præsens saburra eandem poscat; vires enim ventriculi, & intestinorum æstivis caloribus remissiores, crebra purgatio frangit magis, & rheuma tanquam ad partem *debiliorem* invitat.

Æque parum a Dysenteria præservantur, qui *frequenti vomitione* ventriculum per vices subvertunt Dysenteria grassante, nisi forte adsit jam cacochylia exantlanda; verum tunc non *prophylacticum*, sed *curativum* erit remedium.

Minus prodest temporibus Dysentericis *victus repentina mutatio*, ubi quidam omnem victum animalem ad aliquod tem-

pus ſeponunt, vino penitus, cui antè adeo aſueti erant, ſepoſito; verum prout ubique, ita & hic repentina mutatio nocet potius, quam ut a malo præſervet, excitantis etiam cauſæ vices agens.

Summe autem prodeſt, prout in quocumque alio morbo, ita quoque tempore Dyſenterico nil commoveri, æquo eſſe animo, nil timere; ſiquidem timor pejor eſt, magis noxius, quam peſſimus quiscunque aër; ſanos morbo, ægros morte ſæpiſſime plectit; timor profecto, æque ac triſtitia commiſerandos effectus in ſanis producunt, infinities vero pejores apud ægros cauſabunt.

§. XXVII.

Coronidis inſtar eam adferam analogiam, quam Dyſenteria cum *morbo Rheumatico* agnoſcit, ut palam fiat quanam in re affinitas horum conſiſtat: dico materiem eandem omnino eſſe in Dyſenteria, quæ eſſe ſolet in rheumatico morbo, adeoque utriusque mali cauſam materialem omnino eſſe eandem, *forma* ſolum uterque morbus variat; cum in rheumatico dolor *articulos* occupet, aut *carnes* inter articulos *medias*, vel illarum *membranas*; in Dyſenteria vero idem rheuma *inteſtinorum membranas* invadat: quod ut clarius patefiat, varias utriusque morbi alternatio-

tiones, varias mutationes alterius in alterum recensebo.

I. Artuum rheumatismos videre contingit repente sublatos oborta Dysenteria; vidi equidem anno præterito rheumaticum tumorem in Fæminæ genu in Nosocomio SS. Trinitatis, qui, oborta per noctem Dysenteria, ferme omnis evanuit; sic quoque Febris Rheumatica nonnunquam subito cessat, orta postmodum Dysenteria, ita quidem ut Febrim talem Dysenteria excipiat. II. Dysenteria subito cessare est visa utprimum carpi, aut genua intumuere, doluereque ad eum modum, quo a Febre rheumatica solent, in artus incurrente. III. Non raro eundem Hominem & Rheumatismus vexat, & Dysenteria. IV. Par quoque utriusque morbi est frequentia eadem tempestate, ut alios Rheumatismus, Dysenteria alios affligat. V. Eadem medendi ratio in utroque morbo valet, idem etiam est habitus symptomatum, si ea exceperis, quæ ob affectæ partis *diversitatem* necessario differre debent. VI. Dysènteria non infrequenter sudoribus, aut efflorescentia miliari, aut utraque ratione judicari, & solvi solet, quod sæpe numero in Rheumatismis quoque observatur.

Quare Dysenteria non ob remotam quamdam analogiam, & per metaphoram, sed *vere* ac *genuine Rheumatismus intestino*

norum dicetur, ſuntque hi duo morbi Soboles ejusdem Matris.

Verum analogiam hanc ſuadet quoque diverſa Rheumatis ſpecies collata cum varia ſpecie Dyſenteriæ.

Novi *Rheuma Simplex*, *Seroſum*, dolores articulorum brevi evanidos, curatu faciles, Coryzas a perfrigeratione non magni momenti, Catarrhos leviores, Raucedines in Hominibus cæteroquin bene valentibus ab aura frigidiore, quæ forte ſudantes afflarat, absque febre, curandos regimine tepido, aliquantum diaphoretico; ſed & conſtat dari Dyſenteriam ejusdem prorſus indolis, quam *Seroſam*, *Simplicem* ſuperius nominabam curatu facillimam potu tepito, & ſolis lenioribus diaphoreticis.

Alia eſt Rheumatis ſpecies *Rheuma Bilioſum*, a quibusdam etiam *gaſtricum* appellatum.

Neque hoc novum eſt, aut nuper conſpectum, ſed Homini vel mediocriter docto notum, & jam dudum cognitum; Ophtalmiæ enim gaſtricæ, & Odontalgiæ ſaburrales, Cephalalgia gaſtrica, Rheuma artuum bilioſum, aliæque aliarum partium fluxiones, quæ a ſordibus ventriculi naſcuntur, nonne vulgata nomina jam ſunt, & ex ipſis rerum, cauſarumque viſceribus petita? fluxiones hæ vel nulla, vel obſcura ſolummodo febricula committantur,

mo-

molestiam potius quandam, quam morbum arbitrantur, qui sic ægrotant.

Horum ventriculum acrior bilis ferit; sed quæ tota intra eundem collecta non manet; tenuior enim ejusdem portio ejus veluti aura quædam intra alveos circumeuntium humorum suscepta, vel ad varia corporis cola defertur, eliminaturque, vel vero in itinere suo oberrat, atque alicubi adhæreſcit. Quod si id Pulmonibus contingat, Catarrhum habebis ex primis viis ortum; si in membrana Narium, Coryzam &c.

Fac jam habitum illum biliosum, intra circumeuntes humores susceptum, ita suo cursu deviare, ut ad opportunum quoddam colatorium non appellat, aut forte per poros cutis exitum moliens, admisso frigore repercutiatur, neque tamen, uti antea posui, Pulmonibus infigatur, aut Naribus, sed decumbat ad ipsum Intestinorum corpus, ad mesenterium &c., *Catarrhum* habebis *intestinorum*, aut eorundem *Coryzam*, seu *Dysenteriam*, eamque speciem, quam *Simplicem Biliosam* dicebam.

Sola ventriculi, & intestinorum saburra biliosa, absque eo rheumate, & intra cavum intestinale solummodo contenta, alvinum forte fluxum fecisset indolentem, aut dolentem etiam, si quidam materiæ

fuiſſet acor; ſed ejuſmodi *Diarrhæam*, utut fortaſſe, acore poſito, *torminoſam*, diverſam arbitror a Dyſenteria, cujus creberrimæ quidem, & torminoſæ ſunt dejectiones, ſed ferme irritæ, ut fæcum ſecedat plerumque nihil, ſanguis vero, & mucus vi exprimatur.

Sed & frequentes ſunt *dolores articulorum* ex primis viis agnoſcentes originem ſine notabili aliqua febre.

Uterque hic morbus antibilioſa, ſolventi, evacuanti methodo etiam longiori tempore continuata tollitur.

Rheumatiſmi aliam conſtituit ſpeciem *Rheuma artuum pertinax*, & *diuturnum* initio febrile, & cum afflictæ partis tumore, atque febre licet profligata, diutius nihilominus dolorificum; quodve, ni exquiſita methodo ſuccuratur, articulos ſero tandem a dolorum cruciatu liberat, & eos relinquit ad motum ineptiores, rigidiores, tuberoſos, tumidos, & per omnem fere vitam veluti ſemidiſtortos.

Non diſſimilis Dyſenteria habetur ad notas ſanandi leges rebellis, & cum hac pertinaci fluxione articulorum apprime conveniens, *Dyſenteria Chronica*; ſero dolor abdominis valedicit, longiſſimamque omnium moram trahit, ſano reliquo abdomine, in Recto inteſtino, quod aſſiduo *Teneſmo* mucum termulum lineis ſangui-

guineis pictum exprimit. Tenefmus hic diutiffime durat, nifi ad aliam partem delato malo, quando fubito ceffare eft vifus: aliis Dyfenterico dolore ceffante, alvus nihilominus indolenter, & affidue fluit multis feptimanis; omnibus incaffum tentatis Ægri aut Hydropici, aut confumpti ab affidua, aquofa, chymofa dejectione pereunt.

In fectis horum cadaveribus inteftina præprimis craffa, folito multo craffiora, rigida, coriacea, at nullibi ulcerata reperiuntur.

Idem profecto hic inteftina patiuntur ab inveterato rheumate, quod articulis ab eodem accidere mox dicebam, tumidis manentibus, tuberofis, ac rigidis effectis, & ad motum ineptioribus; obliteratis fcilicet inteftinorum abforbentibus vafis, rigefcentium, durorum, alvus abfque torminibus, & affiduo manans, Hydropem inducit, & confumptionem.

Aliud quoddam genus eft deftillationum æftate, & fub initia autumni fæpe confpectum, *Eryfipelatodes*, urentiffimum, quod vel leviffime digito contrectatum, ejulatus ægro exprimit, fub vefperam & noctu crudelius fæviens, & fepticum; eos præ cæteris potiffimum invadit, quorum corpora jam ante morbum pravos fuccos fecerunt.

Sed etiam Dysenteriam non absimilem videre est in Cacochymicis, gravissimam, lethalem, atque id solum boni habentem, quod rarius observetur.

Ejusmodi Dysenterici ardorem abdominis, eumque intensissimum, assiduum, contrectationis vel mitissimæ impatientem vel primis morbi diebus, anxietatem miram, & jactitationem; creberrimas, mere, sed obsolete sanguineas dejectiones; pulsus sæpe magnos, vibratosque, sed nunquam valde accelaratos, subinde autem tenuissimos exhibent. Vena secta laudabilem, absque ulla crusta phogistica, & absque dolorum levamine sanguinem exhibet, sub frigidissimo artuum frigore, & plusquam cadaveroso, internis caloribus se peruri queruntur; potus gelidi inexplebile desiderium; lingua sicca, hirsuta, & ipsa quoque frigida; mentis constantia, & dolorum sensus usque ad ultimum ferme vitæ diem.

Mucilaginosæ, tepidæ, crebræ potiones, & abdominis fotus assidui rarissime æque prosunt, ac emesis, aut catharsis; solis quippe antiphlogisticis acre inflammans intestina tolli non potest, evacuantia dare vetat incendium, quo intestina, omentum, mesenterium deflagrant.

Tertia quartave die plerumque marmoreum illud; humidumque frigus artus om-

omnes occupat, ſudore gelido in magnas guttas collecto ubertim manante, præprimis in collo, & facie: ſeptima, atque octava die, dejectionibus & rarioribus, & melioribus, nec torminoſis, at ore aperto, oculis coniventibus taciturne deliri, & neglectim cubantes nona aut decima die pereunt.

In ſectis cadaveribus Cæcum, Colon, ejuſque potiſſimum transverſa portio, & quæ per ſiniſtrum latus deſcendit, itemque inteſtinum Rectum craſſas, & carnoſas membranas habent, duras & tumefectas; color autem plumbeus, & luride ruber apparet: meſenterium, & omentum obſoleta, & late diffuſa rubedo inficit, hinc inde altius intra eorundem viſcerum ſubſtantiam demiſſa. Diſſectus inteſtinorum canalis villoſam tunicam profundo, & triſti virore imbutam exhibet, quem nec aqua eluit, nec ſpongia abſtergit. In nonnullis cadaveribus hic viror non obſervatur, cum inteſtina interea fœde rubeant, & luride rubente ſanguine mannent. Glandulæ quædam meſenterii ex inflammatione tument, referuntque grumos ſanguinis. Rariora, & leviora, aut etiam nulla vitia reperiuntur in tenuibus inteſtinis.

Rheumatiſmos *inflammatorios*, atque etiam inter ſe *complicatos*, *compoſitoſque*, aut diverſas rheumatum ſpecies *ſibi invicem ſuccedentes*, ea ipſa tempeſtate ſpectare licuit, qua *ejuſdem* omnino *indolis* Dyſenteriæ graſſabantur, & eodem modo ſanare, quo populari inteſtinorum morbo medebatur.

THE-

THESES.

I.

Quamvis Dyſenteria morbo ſaburrali jungi poſſit.

II.

Illa tamen ſi *Vera* fuerit non eſt ſaburralis morbus.

III.

Utpote, quæ cauſam proximam in cavo inteſtinali agnoſcit minime.

IV.

IV.

Talis enim pro *Spuria Dysenteria* militat.

V.

At illa intra tubi ejuſdem membranas Dyſentericum ſtimulum fovet.

VI.

Et bene illam *Rheumatiſmum inteſtinorum* dices.

VII.

Non ſemper eadem in omnibus, & omni anni tempore obſervatur.

VIII.

Sed diverſas agnoſcit ſpecies.

IX.

IX.

Omnis tamen *epidemice*, vel *ſporadice* graſſatur.

X.

Quare *contagio* more Variolarum , Morbillorum , Luis Venereæ, Scabiei, caret.

XI.

Curabit eandem is facile, qui illius variam diſcriminare naturam bene noverit.

XII.

Malam contra faciet medicinam, qui omnes Dyſenterias eidem methodo ſubjecerit.

XIII.

Siquidem nullum *univerſale Antidyſentericum* admittendum

eſſe,

eſſe, varia illius ſuadet facies.

XIV.

Male in purgantibus, vomitoriis, mutato vitæ genere *prophylaxis* illius quæritur.

XV.

Quoniam hæc morbum ſubinde invitant potius, quam ut ab eodem præſervent.

XVI.

Tutius in fuga ſuppreſſionis materiei perſpirabilis, cruditatis, & timoris contagii.

*

Anton Froelich

Diss.

De medicamentis compositis

in Pharmacopoea austriaco

provinciali Brutantiis

eorumque Virtute et usu

Vindobonae 1783 [illegible]

separatim ligatur